

Activitatea politică și diplomatică a României în anii primului război mondial (1914-1918)

DEHELEANU ADRIAN

De la începutul Primului Război Mondial România și-a dorit o alianță cu Antanta, alianță care îi recunoștea dezideratele unității național-statale. România a inițiat, în primăvara anului 1915, negocieri secrete cu Rusia, Franța și Anglia. Tratatul cu Antanta au fost complicate, faptul datorându-se nu nehotărârii guvernului de la București, ci, dorinței sale de a obține acordul pentru reincluderea în granițele istorice a tuturor teritoriilor locuite de români și de a asigura țării condiții favorabile din punct de vedere militar. Angajamentul politic al României, precizat încă din august 1915, s-a transformat într-unul militar la 4/17 august 1916. Între condițiile intrării României în război de partea Antantei două erau esențiale : recunoașterea dezideratului unității național-statale și a egalității de tratament a Bucureștilor la viitoarea Conferință a Păcii¹.

Nesustținută de Alianți și slab pregătită din punct de vedere militar, România, după o serie de succese inițiale obținute în Transilvania în fața trupelor austro-ungare, va trebui să se retragă în toamna anului 1916, abandonând vremelnice majoritatea teritoriului național. Teritoriul ei se limita, în decembrie 1916, la o parte a Moldovei. În primele zile ale lui ianuarie 1917, frontul se stabiliza în sudul Moldovei, pe linia Siretului, de-a lungul Dunării și a brațului Sfântul Gheorghe².

După o iarnă grea, armata română s-a refăcut, un rol deosebit revenind Misiunii militare franceze condusă de generalul Berthelot; s-au primit arme noi și muniții din Apus. Drept urmare, la 11/24 iulie 1917, Armata a II-a, condusă de generalul Al. Averescu, a spart frontul german la Mărășești, izbutind să elibereze un teritoriu de aproximativ 500 de kilometri. Dar ofensiva de pe Siret, care trebuia să însoțească victoria de la Mărășești, nu s-a produs deoarece soldații ruși, preocupați de evenimentele din propria țară, nu voiau să mai lupte. S-a realizat, în schimb, un contraatac al trupelor germane aflate sub comanda lui Mackensen. După un șir de lupte grele, inamicul a fost respins la Mărășești și Oituz. Victoriile obținute de armata română în vara anului 1917 au evidențiat valoarea, vitejia și spiritul de

¹ Arh.M.A.E., fond 70, Londra, dosar 8, 1914-1918, f.221.

² *Ibidem*, f. 222.

sacrificiu, însușiri apreciate mult de Aliți. În Rusia, căderea țarismului a fost succedată, în octombrie 1917, de victoria bolșevicilor lui Lenin³.

Evenimentele din ultimele luni ale anului 1917 au dus la încetarea luptelor pe frontul est-european. În urma armistițiului încheiat de ruși, la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, cu Puterile Centrale, s-a ajuns la ocuparea Ucrainei, până la Odessa, de trupele germane și austro-ungare. Astfel, înconjurate din toate părțile și neavând nici un sprijin din afară, autoritățile române au trebuit să încheie, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, armistițiul de la Focșani, care avea un caracter pur militar, excluzând orice chestiuni politice. Armistițiul a fost urmat de Tratatul de la București între România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia, pe de alta. România era nevoită să cedeze Dobrogea, să accepte rectificări de frontieră în zona Carpaților și să încheie înrobitoare convenții economice (agricolă, a petrolului, a pădurilor etc.). Armistițiul și pacea separată erau rezultatul nu numai al unei pregătiri militare insuficiente a României, al abandonării sale de către Aliți ci, mai ales, consecința răsturnării de fronturi care s-a produs în răsăritul Europei la sfârșitul anului 1917. Tratatul de la București nu a fost ratificat de Parlament și Rege, nici nu s-a aplicat deoarece, pe celelalte fronturi de luptă, sortii războiului au fost de partea aliaților României⁴.

Guvernul român a adresat, la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, trupelor de ocupație un ultimatum, prin care le cerca să părăsească teritoriul național. Mobilizate, pentru a doua oară, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, armatele române trec, din nou, în Transilvania la 24 noiembrie 1918. Trupele, însă, nu au depășit inițial linia de pe izvorul Mureșului, pentru a da posibilitatea libertății de decizie a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Sfârșitul Primului Război Mondial găsește România alături de Antantă și el va consemna realizarea statului național unitar.⁵

Relațiile României cu marile puteri, îndeosebi Anglia, au intrat, la începutul Primului Război Mondial, într-o nouă fază a evoluției lor. Au contribuit la aceasta mai mulți factori între care, în primul rând, poziția adoptată de diplomația României în timpul Conferinței de la București din 1913. Apreciată favorabil la Londra, ea a generat în cercurile Foreign Office-ului convingerea reorientării politicii externe a României prin ieșirea de sub incidența Puterilor Centrale. Apoi, oficiile diplomatice britanice de la București informau Ministerul de Externe de la Londra despre atitudinea pro-antantistă a majorității oamenilor politici din România, ca și asupra

³ *Ibidem*, f. 223.

⁴ *Ibidem*, f. 225.

⁵ *Ibidem*, f. 227.

rolului esențial al opiniei publice în deciziile de politică externă. În fine, neutralitatea proclamată de guvernul de la București a întărit considerabil opinia diplomației engleze potrivit căreia, aceasta, cel puțin în prima fază a conflictului, reprezenta un avantaj pentru Antantă. Discuțiile din 21 iulie 1914, de la Londra, angajate de șeful Foreign Office-ului, Sir Edward Grey, cu Take Ionescu au reliefat ideea că, între altele, cea mai bună politică pentru România era a instinctului național. A reieșit, de asemenea, că Anglia se va abține cu greu să rămână neutră față de un eventual conflict mondial. Evenimentele din 1912-1913 au influențat decisiv politica României în viitor. Având 1.500 km frontieră comună cu adversarii prezumtivi, teritoriul românesc se prezenta în condiții avantajoase pentru o ofensivă și dezastruoase pentru defensivă. Izolată și înconjurată la frontiere de dușmani, România, în afară de orice considerente politice, nu putea să intre în luptă printr-o acțiune ofensivă, decât sprijinită pe cele două flancuri și pe o colaborare efectivă cu Alianții săi⁶.

Dorința sinceră a poporului român a fost de a nu-și realiza statul național unitar pe calea războiului. Această poziție a fost exprimată de mulți oameni politici, inclusiv I.I.C. Brătianu, ceea ce nu însemna că România nu trebuia să beneficieze de șansele oferite de conjunctura internațională. Cu alte cuvinte, în perspectivă istorică, Primul Război Mondial trebuia să constituie nu cauza, ci prilejul realizării idealului secular al unității naționale a tuturor românilor. Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a decis neutralitatea României, cu apărarea granițelor - rezoluția fiind expresia întregii politici a lui I.I.C. Brătianu de realizare a unității național-statale care coincidea cu aspirațiile de veacuri ale poporului. Cu acest prilej, șeful guvernului român declara că Puterile Centrale nu ne pot impune o decizie când nu ne-am consultat înainte deoarece conștiința națională se îndreaptă împotriva unui război alături de Germania și Austro-Ungaria. Mai mult, continua Brătianu: „exemplul Italiei, care rămâne neutră, ne întărește decizia noastră”. Votul Consiliului de Coroană punea, aprecia în însemnările sale I.Gh. Duca, piatra fundamentală a unității naționale a tuturor românilor, el fiind rezultatul unei aprecieri obiective a situației României⁷.

Începând din august 1914, cele două tabere beligerante au exercitat presiuni pentru implicarea României, datorită poziției strategice și resurselor sale economice, în conflictul mondial. Spre deosebire de acțiunile contradictorii ale Ballplatz-ului în tentativa de a câștiga România de partea Puterilor Centrale, activitatea diplomatică a Antantei, prin abilul Sazonov, și

⁶ *Ibidem*, f. 229.

⁷ *Ibidem*, f. 231.

aceea a Italiei, au avut ecou favorabil atât în opinia publică, cât și în rândul guvernului. Deși opțiunea României era clară, I.I.C. Brătianu se arăta rezervat și prudent, nepronunțându-se hotărât asupra țelurilor externe ale Bucureștilor. Atunci, diplomația sa decurgea din temeinice raționamente care coincideau cu interesele naționale. Îndemna la această prudență și neîncrederea față de politica tuturor Marilor Puteri. Astfel, cu numai câteva luni mai înainte, Bulgaria ridicase, în fața opiniei publice europene, problema revizuirii Tratatului de la București, față de care guvernul Majestății Sale Britanice afirmase că nu s-ar împotrivi unor rectificări pe care le socotea necesare. Ministrul României de la Londra, Nicolae Mișu, nu a reușit, în timpul întrevederii din martie 1914, să-l determine pe conducătorul Foreign Office-ului să-și modifice opiniile. Pentru ca atmosfera să devină mai calmă, a fost nevoie de intervențiile diplomatice ale Parisului și Petersburgului pe lângă Ministerul de Externe Britanic⁸.

Anglia și Franța proiectau, în august 1914, constituirea în zona Balcanilor a unei federații de state neutre, care urma să cuprindă România, Bulgaria, Muntenegru și Grecia. În acel context, Marea Britanic a trimis în Balcani pe diplomatul Noel Buxton, cu misiunea de a câștiga statele respective în numele principiului naționalităților. Tripla Înțelegere atrăgea, astfel, natural simpatia tuturor popoarelor și țărilor care aspirau la unitatea lor de stat. Buxton, care era președintele Comitetului Balcanic din Londra, a purtat la Sofia convorbiri cu președintele Consiliului, Radoslavov, cu miniștrii și șefii opoziției, cu care prilej a evidențiat necesitatea ameliorării raporturilor bulgaro-sârbe în contextul îmbunătățirii climatului balcanic. Într-o conferință publică, rostită în fața membrilor «Ligii anglo-bulgare», diplomatul englez sublinia importanța atitudinii Sofiei față de Antantă și afirma cu convingere că popoarele din sud-estul Europei trebuiau să se așeze în granițele etnografice, ceea ce ar fi garantat pacea în zonă. Misiunea lui Buxton nu a trecut neobservată în rândul Puterilor Centrale. Astfel, un ziar german, apărând punctul de vedere al Wilhelmstrasse-ului, o califica drept neserioasă. Von Moch, într-o telegramă expedită de la Sofia, la 27 august 1914, aprecia că Antanta a reușit să atragă România prin asigurarea integrității sale teritoriale și promisiuni asupra Transilvaniei⁹.

Concomitent cu misiunea Buxton, diplomația engleză a efectuat o scrie de sondaje la București prin Sir George Barclay căruia Edward Grey, șeful Foreign Office-ului, i-a transmis, la 22 august 1914, instrucțiuni prin care era autorizat, dacă el considera oportun, să lase să se înțeleagă că

⁸ *Ibidem*, f. 233.

⁹ *Ibidem*, f. 234.

guvernul român se putea aștepta la un sprijin financiar din partea Angliei, dacă avea nevoie pentru a ușura operațiunile pe care le-ar putea întreprinde contra Germaniei și Austriei. Firește, atenționa ministrul de externe britanic, nu trebuie să se lase impresia că se făceau presiuni asupra României. Două săptămâni mai târziu, Legația României de la Londra era informată despre decizia guvernelor Amantei de a nu încheia pace separată și de a nu intra în negocieri separate fără consimțământul Aliților ei - hotărârea venea în sprijinul creării unui sentiment de încredere față de diplomația Triplei Înțelegeri¹⁰.

Politica de neutralitate binevoitoare a României față de Antantă era urmărită cu interes și în Italia. În septembrie 1914, cotidianul „Corriere della Sera” sublinia că politica așezată a lui Brătianu cucerește, din ce în ce mai mult, națiunea încrezătoare, neutralitatea Italiei contribuind la întărirea acestor stări de lucruri. În primele luni ale conflictului, printr-un complicat joc diplomatic, șeful guvernului, I.I.C. Brătianu, a reușit să obțină, în schimbul adoptării neutralității țării, din partea Parisului și a Petersburgului, sprijinul pentru recunoașterea unirii Transilvaniei cu România. Franța a lăsat mână liberă Rusiei în negocierile cu România urmând fără abateri, cel puțin în această etapă, linia diplomației țariste. Quai d’Orsay a anunțat, la 1 august 1914, Bucureștiul că susține promisiunea teritorială a lui Sazonov. Anglia - considerată la Atena ca având idei politice mai largi - n-a confirmat. Astfel, Grey a telegrafiat la Petersburg și București anunțând că acceptă declarația privitoare la concesiile teritoriale. Pentru informarea guvernului britanic, cu privire la opțiunile României, cabinetul I.I.C. Brătianu a decis să-l trimită la Londra pe Take Ionescu, în misiune semioficială, încă din toamna anului 1914. Din motive pe care nu le cunoaștem, diplomatul român nu s-a deplasat atunci în capitala Angliei. Cunoscutul om politic, în mai multe articole publicate în presa vremii - „Forța morală”, „Americanizarea lumii”, „Datoria neutrilor”, „Cascada tronurilor” - aprecia că, în urma războiului, harta Europei se va schimba, ea trebuind să fie croită după cum înțeleg popoarele. Opțiunea sa era împărtășită și de alți oameni politici români¹¹.

La sfârșitul anului 1914, se observă o vizibilă apropiere a României de puterile Antantei, manifestată, între altele, în frecventul flux diplomatic între București, pe de o parte, Londra, Paris și Petersburg, pe de altă parte. În același timp, Bucureștiul și-au adâncit relațiile cu Italia, primul ministru I.I.C. Brătianu considerând că apropierea de Antantă s-ar face mai rapid, dacă negocierile s-ar purta de grupul italo-român și nu de România singură.

¹⁰ *Ibidem*, f. 235.

¹¹ *Ibidem*, f. 239.

Reprezentanții Triplei Înțelegeri acreditați la București au intervenit, în noiembrie 1914, pe lângă guvernul român arătând interesul ce-l are România ca Serbia să nu fie strivită. Primul ministru I.I.C. Brătianu a subliniat că nu suntem destul de pregătiți pentru a intra în război, deoarece România nu este interesată în începerea unui conflict cu Bulgaria. Bucureștiul devenise, la începutul anului 1915, un loc unde Marile Puteri depuneau eforturi deosebite în atragerea României de partea uneia sau celeilalte dintre taberele beligerante. După eșecul expediției anglo-franceze de a deschide Strâmtoarea, în primăvara anului 1915, misiuni militare ale Aliatilor s-au deplasat la București pentru a grăbi intrarea României în conflagrație. Sosirea generalilor francezi și englezi nu l-a impresionat pe Brătianu. Anglia, pentru a fi convingătoare, a oferit un împrumut financiar, iar Franța a promis 40 de avioane¹².

În ianuarie 1915, guvernul român, în urma ofertei avansate în septembrie 1914 de Barclay lui Costinescu, a trimis la Londra pe George Danielopol și Aristide Blank, pentru contactarea unui împrumut de 150 milioane de lei. Tratatul a fost întârziat de atitudinea Băncii Angliei dar, în final, aranjamentul s-a încheiat în termeni nu numai financiari, ci și de obligativitate morală față de Antantă. Anglia nu a cerut guvernului român să-i declare formal că va merge în război alături de ea, dar o condiție s-a pus : banii nu vor fi întrebuințați pentru cumpărarea de arme și muniții contra ei și a Aliatilor săi. Reliefând semnificațiile largi ale acestui împrumut, I.Gh. Duca scria : „în realitate, din acest moment, datează alianța noastră cu Puterile Triplei Înțelegeri, de atunci înainte nu mai putea fi vorba de o adevărată neutralitate a României”¹³.

Urmează o perioadă în care devine esențial rolul lui I.I.C. Brătianu, omul acțiunii de fiecare moment, în discuțiile cu reprezentanții Antantei. Premierul intervine pe lângă Mișu, ministrul de la Londra, pentru a prelua, cu sprijinul oficialităților britanice, conducerea contactelor cu Italia, care nu mai reprezenta atunci un reazim diplomatic serios și sigur pentru Berlin și Viena. Brătianu considera, de asemenea, că nu trebuie tratat direct cu Rusia, fără a căuta asigurări de înțelegere a situației României la Londra și la Paris, ceea ce ar influența favorabil tratativele cu Sazonov. În această direcție, Bucureștiul aprecia că trebuie intervenit pe lângă Grey și P. Cambon, ambasadorul Franței de la Londra. Mai era ținut la curent, oarecum, cu intențiile României, în afară de N. Mișu, Constantin Diamandy, ministrul de la Petersburg. Neliniștea României s-a amplificat, de îndată ce-au sosit știri

¹² *Ibidem*, f. 242.

¹³ *Ibidem*, f. 245.

despre încheierea unui acord al Alianților în problema Strâmtorilor Mării Negre. Rusia a aflat despre intențiile lui I.I.C. Brătianu, așa că Sazonov a telegrafiat, la 23 aprilie 1915, reprezentanților săi de la Londra și Paris, comunicându-le că Petersburgul nu vede cu ochi buni încercările României de a purta tratative cu guvernul britanic chiar și numai asupra viitoarelor frontiere vestice¹⁴.

Concomitent cu activitatea desfășurată de N.Mișu la Londra, I.I.C. Brătianu a purtat discuții cu reprezentanții Antantei acreditați la București. Așa cum reiese dintr-o telegramă expedită de Sir G. Barclay la Londra, la 22 aprilie/5 mai 1915, omul politic român observa o răceală în privința atitudinii guvernului englez în chestiunea fruntariilor noastre, deoarece nu le îmbrățișa cu aceeași căldură ca la început. Premierul amintea faptul că ministrul englez de la Petrograd, Buchanan, a vorbit în defavoarea revendicărilor României. I.I.C. Brătianu și-a arătat neliniștea față de o atare situație și a subliniat importanța de a nu lăsa România să negocieze singură, fără să se înțeleagă cu Franța și Rusia. N. Mișu era încredințat că politica Foreign Office-ului nu vrea să indisponă Rusia¹⁵.

Diplomația României s-a arătat, în cursul acestei perioade, interesată de politica Italiei a cărei intrare în război, fără încunoștiințarea Bucureștilor, a constituit o surpriză. Reprezentanții Italiei, acreditați la Paris și la Londra, erau la curent cu conținutul discuțiilor dintre România și Antantă. Astfel, ambasadorul Italiei de la Paris denunța intransigența Rusiei față de revendicările Bucureștilor sfătuind, totuși, oamenii politici români să fie mai moderați în doleanțe. După opinia sa, Anglia, vrând să menajeze Rusia, nu intervine dar, Italia, împreună cu Franța, vor face eforturi la Petrograd în favoarea României. Regele Italiei a intervenit personal pe lângă țarul Rusiei în sprijinul revendicărilor românești, dar gestul său nu a modificat prea mult atitudinea Franței și a Angliei¹⁶.

Paralel cu discuțiile oficiale angajate cu Bucureștiul, Franța a susținut, prin ministrul Blondel, demonstrații de stradă pentru alinierea României la Antantă. Aceste acțiuni au fost dezaprobrate de ministrul Angliei, Barclay, care comunica la Londra că nu se putea câștiga nimic cu asemenea agitații. Atitudinea diplomatului britanic a provocat resentimentele lui Take Ionescu. Dar la Foreign Office s-a apreciat că poziția lui Barclay era îndreptățită, eforturile cabinetului englez fiind canalizate mai ales spre I.I.C. Brătianu, singurul - după părerea unor diplomați britanici - care ar fi putut face ca

¹⁴ *Ibidem*, f. 247.

¹⁵ *Ibidem*, f. 251.

¹⁶ *Ibidem*, f. 253.

România să participe la război de partea Antantei. Oamenii politici francezi nu erau nici ei unanimi în ceea ce privește poziția față de România. Într-o scrisoare adresată lui Deschanel, I.I.C. Brătianu atenționa că șeful Quai d'Orsay-ului, Delcasse, nu aproba, în totalitate, revendicările României și dădea exagerat de mult credit principiului egalității statelor mari și mici. Lahovary, ministrul de la Paris, constata că opinia publică din Franța găsea politica Quai d'Orsay-ului prea docilă față de Rusia, ceea ce reprezenta principalul obstacol în aprobarea de către Antantă a revendicărilor României. Reprezentantul Franței în România, Blondel, părea să înțeleagă opțiunea Bucureștilor. La 18 mai, el scria Ministerului de Externe de la Paris următoarele : „contrar așteptărilor mele, ofertele lui Sazonov sunt atât de departe de cererile României, încât am ezitat un moment să cred în autenticitatea veștilor pe care mi le-a dat colegul meu rus. Barclay avea să telegrafieze la Londra în același sens. I.I.C. Brătianu a pus mare preț pe discuțiile purtate la București cu Blondel și Barclay în vederea influențării poziției Petrogradului. Ministrul englez a ajuns la concluzia că Brătianu este de bună credință și că revendicările României sunt necesități naționale. Din păcate, lipsa de audiență la Foreign Office, unde s-a dat puțin credit rapoartelor sale și ca rezultat al opoziției române, s-a repercutat asupra atitudinii Londrei față de București¹⁷.

Declarația primului ministru, din 20 mai 1915, în prezența lui Blondel, reprezintă o explicație clară a atitudinii României față de războiul mondial, a dorinței sale de a desăvârși stalul național. „Ferma mea voință - spunea Brătianu - a fost de la începutul războiului să ies din neutralitate în favoarea Triplei Înțelegeri. Dacă am întârziat să mă pronunț deschis am făcut-o pentru a completa pregătirea militară fără a fi expus la cele mai vii reclamații din partea dușmanilor noștri și dacă am lăsat pentru ultimul moment discuția de astăzi asupra frontierelor noastre a fost pentru că nu puteam să cer precizări fără a oferi, totodată, o cooperare imediată. Când momentul mi s-a părut prielnic, am angajat discuțiile. Am formulat cererile pe care le cunoașteți, după ce am reflectat îndelung. Ele răspund nu numai aspirațiilor naționale, pe care România le-a revendicat în toate vremurile, dar, încă, necesităților de a preveni eficient, prin stabilirea unor frontiere naturale și serioase, conflicte între naționalități (...) Voi regreta foarte mult că refuzul Rusiei, sprijinită de Franța și Anglia, mă obligă să mă abțin acum de la orice acțiune militară. Consider că nu pot să-mi angajez țara în luptă

¹⁷ V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I.M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*. București, Ed. Militară, 1979, p.98; Mircea M. Popa, *Primul război mondial 1914-1918*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1980, p.119.

fără a-i garanta dinainte viitorul”. Se părea, după aceste cuvinte, că problema participării României la război intrase într-un punct mort¹⁸.

România a câștigat, din toate aceste acțiuni și contacte, două lucruri esențiale: 1) recunoașterea drepturilor sale la desăvârșirea unității naționale ; 2) intrarea în război la momentul dorit de ea. În ce privește a doua chestiune, existau însă deosebiri în concepțiile membrilor Antantei: Rusia, bunăoară, dorind intrarea României în acțiune cât mai curând posibil¹⁹.

Situația militară a Antantei, la mijlocul anului 1915, a determinat Rusia și Anglia să fie mai concesive față de revendicările României, așa că sfaturile lui Sonnino de a face opoziție la cererile Bucureștilor nu au putut reprezenta un obstacol insurmontabil. Diplomația română își punea adeseori întrebarea: cât preț trebuie pus pe promisiunile Antantei ? Ministrul de la Petrograd, C. Diamandy, într-un Raport către Președintele Consiliului de miniștri, din august 1915, era circumspect în ce privește planurile Triplei Înțelegeri față de România. Diamandy transmitea că această grupare dorește, „mai ales, concursul armatelor noastre (...) fără a purta vreun interes deosebit creării României Mari”. Diplomatul nota, mai departe, că Sir George William Buchanan, ministrul Angliei de la Petrograd, găsea exagerate revendicările României, considerând că este în interesul Angliei a se conserva o Ungarie în putere. Franța, la rândul ei, urmărind Alsacia și Lorena, nu era imediat interesată de crearea unei României Mari. Numai Italia punea preț pe formarea unei României puternice în regiunea Balcanilor. Ezitarea României de a intra în război mai devreme avea, așadar, o triplă cauză : materială, strategică și morală. I.I.C. Brătianu accepta angajarea țării în conflagrație, dar pretindea garanții pe care un stat mic, cu o dureroasă experiență istorică, nu putea să nu le ceară²⁰.

După ofensiva lui Brusilov, din mai-iunie 1916, presiunile Antantei devin ultimative. Jocul diplomatic al propunerilor și contrapropunerilor reîncepe. Franța, dorind să slăbească presiunea germană la Verdun și rezistența pe Somme, este cea mai interesată în angajarea României. Rusia, victorioasă în Galiția, nu se grăbește. Diplomația țaristă nu fusese niciodată generoasă, în timp ce armata ei se afla în ofensivă. Trupele lui Brusilov, care avansau spre Transilvania, au intrat pe teritoriul românesc la 11 iunie. Această acțiune militară a fost menită să determine România să intervină în război, dar Brătianu a respins tentația și a protestat că i se violează teritoriul. Premierul român declara ministrului francez de la București: „Rusia nu

¹⁸ C. Nuțu, *România în anii neutralității 1914-1916*, București, Ed. Științifică, 1972, p.152.

¹⁹ *Ibidem*, p.85.

²⁰ Arh.M.Ap.N.,fond 5 417, dosar 62/113, 1916-1918, Poziția 163, f.390.

scapă nici o ocazie de a agrava lipsa noastră de încredere, principala cauză a ezitării care ni se reproșează. Știți că pot obține garanții pe care le apreciez ca indispensabile și pe care ceilalți aliați, în frunte cu Franța, ar trebui să mi le ofere (...).Cum doriți să intru în război, să ajut Rusia să obțină Constantinopolul, adică să ne încercuiască? Suntem tratați ca un inamic sau, în cel mai bun caz, suntem suspectați că am fi. Cât privește Anglia și Italia, acestea se mulțumeau să urmeze linia Quai d'Orsay-lui. La Londra, își amintește Matyla Costiescu Ghika, intrarea în război a României era așteptată de la o zi la alta²¹.

Tratatul cu Aliații continuau. Grație eforturilor diplomației franceze, ele înaintaseră cu toată împotrivirea Rusiei la condițiile lui Brătianu ; la 17/29 iulie 1916 guvernul britanic a cerut Petrogradului să nu mai insiste pentru a impune României atacarea Bulgariei. Tratatul colonelului Rudeanu la Chantilly, pentru încheierea unei convenții militare, au evidențiat lipsa de coordonare în operațiunile de pe front, ca și în cele diplomatice ale Quadruplei Alianțe. Convenția cu Antanta s-a semnat la 4/17 august 1916 . I.I.C. Brătianu a declarat că el acordă o importanță enormă la ceea ce va veni, nu numai pentru că spera că ar facilita realizarea dorințelor națiunii române, ci pentru că o înțelegere semnată între Rusia și România inaugura, pentru cele două țări, o nouă eră de prietenie și de încredere. Convenția secretă din 4/17 august 1916 a fost însoțită de una militară. Aproape toate punctele de vedere românești erau acceptate. Guvernul de la București obținea astfel un mare succes diplomatic, care însemna, înainte de toate, recunoașterea dreptului la unitate deplină a românilor. Dar, așa cum se va vedea mai târziu, punctele convenției militare nu vor fi respectate, iar cele ale tratatului politic nu vor fi luate integral în considerare la Conferința Păcii²².

Declarația de război a României - după convingerea lui I.Gh. Duca - era o punere a revendicărilor naționale, formulată cu hotărâre și scrisă cu toată măsura și demnitatea cerută de protocolul internațional. Premierul Brătianu avea să afirme, la 14 august 1916, în Consiliul de Coroană de la Cotroceni, că s-a obținut garantarea intereselor românești, a desăvârșirii unității național-statale. Semnarea convențiilor cu România era primul succes diplomatic al Antantei în sud-estul Europei, un rol important în perfectarea acestor documente jucându-1 Foreign Office-ul. Din perspectiva relațiilor anglo-române era primul acord politic și militar semnat de România cu Anglia, cu urmări extrem de importante în evoluția ascendentă

²¹ *Ibidem*, f. 392.

²² *Ibidem*, f. 393.

acestora în viitorul imediat și îndepărtat. Convențiile deschideau perioada colaborării româno-engleze în ducerea războiului, oficialitățile de la București punându-și speranțe reale în sprijinul de care se va bucura, din partea Londrei, pentru obținerea unor sancțiuni internaționale a clauzelor stipulate în convenția politică²³.

Cei doi ani de negocieri au evidențiat controversese între Aliați în ce privește destinul României. Foreign Office-ul credea că o Românie întregită va opri penetrația rusă spre Balcani. Pentru Quai d'Orsay, România putea fi un obstacol în calea expansiunii germane. În ce privește Italia, aceasta opina că România ar putea fi un aliat împotriva slavilor, meniți să devină o forță după înfrângerea Austro-Ungariei. Diplomația țaristă vedea în România o țară îndepărtată de orbita economică a Germaniei și capabilă să ușureze drumul Petersburgului spre Balcani și mai departe. Mai presus de toate aceste considerente de oportunitate politică, Antanta recunoștea dreptul românilor la unitatea lor de stat deplină, care nu se putea face decât prin destrămarea monarhiei austro-ungare. Când privește activitatea diplomatică a lui I.I.C. Brătianu, din anii 1914-1916, ea a fost subsumată împlinirii unui ideal drag tuturor românilor: desăvârșirea unității național-statale. Tenace, intransigent și chibzuit, I.I.C. Brătianu, continuator al tradițiilor progresiste ale diplomației românești modeme, a dominat, prin clarviziune și patriotism, pleiada oamenilor politici care au contribuit la făurirea României Mari. În anii marilor încercări, 1914-1916, în tratativele cu puterile Antantei, el a dovedit pricepere și înțelepciune în perfectarea unor acte diplomatice sau militare de care era legat viitorul națiunii române moderne²⁴.

În august 1916, atunci când România intra în prima conflagrație mondială, între cele două tabere beligerante se realizase un fel de echilibru. Bătăliile sângeroase de la Verdun, Somme și Isonzo, precum și ofensiva Brusilov demonstraseră că nici una din taberele în conflict nu aveau capacitatea să dea lovitura de grație dușmanului. Toată lumea credea că de intrarea României în Antantă depindea ieșirea din acest impas. Paul von Hindenburg exprima corect această convingere atunci când scria : „Judecând după situația militară, e de așteptat ca simpla intrare a României să fie hotărâtoare pentru soarta întregului război”. Declarația de război a României a provocat în rândurile Puterilor Cenuale o adâncă deznădejde - ea a agravat problemele interne ale monarhiei dualiste și a exacerbat și vechile tensiuni dintre austro-ungari și germani²⁵.

²³ *Ibidem*, f. 395.

²⁴ *Ibidem*, f. 396.

²⁵ *Ibidem*, f. 397.

Convenția politică prevedea că România va intra în război până la 28 august 1916, sau cel târziu 10 zile după ce ofensiva dinspre Salonic, proiectată să înceapă la 20 august 1916, se declanșase împotriva Ungariei. România era obligată să îndeplinească următoarele condiții: (Art. 2) să declare război și să atace Austro-Ungaria, potrivit termenilor unei convenții militare alăturate, și să înceteze toate relațiile diplomatice, economice și comerciale cu Germania, Bulgaria și Turcia ; (Art. 4) să nu fortifice zona din Banat în fața Belgradului și să lase drum liber sârbilor din Banat care doreau să emigreze în Serbia după război; (Art. 5) să se abțină de la încheierea unei păci generale sau parțiale cu inamicul; (Art.7) să păstreze secretul convenției până la încheierea păcii generale²⁶.

Cele patru puteri aliate garantau: (Art. 1) să apere integritatea teritorială a Regatului României „în toată întinderea frontierelor ei actuale» (asigurându-1, astfel , pe Brătianu împotriva unei cereri ulterioare de retrocedare a Dobrogei de Sud Bulgariei); (Art. 3) să recunoască dreptul României de a-și alipi teritoriile Austro-Ungariei dintre limitele indicate în Convenție (regiunile desemnate României corespundeau cererilor maxime ale lui Brătianu, inclusiv Bucovina de nord, până la Prut și Cernăuți ; (Art. 5) să se abțină de la încheierea unei păci separate sau generale, decât împreună și simultan cu România, și să aibă grijă ca la tratatul de pace teritoriile Austro-Ungariei, promise României, „să fie anexate Coroanei” aceluși stat (această clauză a fost introdusă la sugestia lui Briand) ; (Art. 6) să promită României aceleași drepturi pe care le au cele patru puteri aliate la preliminariile și negocierile de pace, ca și la discuțiile și chestiunile supuse deciziei Conferinței de Pace ; (Art. 7) să mențină secretul convenției până la încheierea păcii generale²⁷.

Convenția militară însoțitoare asigura România că Anglia și Franța își vor începe ofensiva, împotriva Bulgariei și Turciei, nu mai târziu de 20 august. Rusia și-a asumat sarcina de a înainta contra Ungariei dinspre nord-est și de a proteja portul Constanța cu flota sa din Marea Neagră ; ea a mai promis, de asemenea, să trimită trupe spre Dobrogea pentru a-i angaja pe bulgari. Aliații acceptau să furnizeze un minim de 300 t de provizii zilnic, care să fie transportate prin Rusia. România era obligată să acționeze cu Rusia împotriva Bulgariei, dar n-a fost inclusă nici o condiție care să ceară Bucureștilor să declare război acestei țări. Marșul împotriva Budapestei a fost rezervat exclusiv pentru români. Coordonarea între statele majore rus și român urma să fie păstrată la un minimum, iar o linie precisă de demarcație

²⁶ *Ibidem*, f. 399.

²⁷ *Ibidem*, f. 402.

între cele două armate împiedica forțele rusești să opereze ca unități de luptă pe pământul românesc. Articolul XVI s-a dovedit, în final, a avea consecințe vitale, căci prevedea ca problemele de armistițiu să fie hotărâte prin acordul general între statele majore rus și român²⁸.

Supoziția lui Brătianu că articolul 6 conferea „o mare putere” statutului României nu era absurdă. Precedente istorice arătau că România avea motive întemeiate să nu se mai includă în categoria micilor puteri. Aderarea la Tripla Alianță din 1883 îi acordase României statut egal cu Germania, Austro-Ungaria și Italia, în sensul că niciuna nu va încheia o pace separată și toate vor participa, în mod egal, la reglementările postbelice. Nu s-au făcut nici un fel de schimbări în alianță, când s-au operat reînnoiri. Obligațiile României nu erau mai mici decât ale celorlalte puteri semnatare, cu excepția faptului că ea nu era pusă la curent atunci când apărea un casus foederis²⁹.

I.I.C. Brătianu știa de înțelegerea franco-rusă privitoare la interpretarea postbelică a alianței din 1916. Articolul 6 garanta României drepturi egale cu cele patru puteri aliate la negocierile de pace preliminare și finale. Acest privilegiu contrazicea, de fapt, formula Briand-Sturmer întrucât îi oferea șefului guvernului de la București o bază prin care să emită pretenții de egalitate la viitorul forum al păcii. Articolul 5 interzicea României, ca și Puterilor Aliate, să încheie pace separată sau generală. Aceste prescripții au cauzat disensiuni serioase când a venit timpul ca Aliații să-și îndeplinească promisiunile față de România. Articolele 1 și 2 din convenția militară cu România au fost îndeplinite întocmai. România a mobilizat integral și la timp, începând cu 15 august 1916, toate forțele armatei sale, adică 833.601 oameni (din care 19.843 ofițeri și elevi și 813.758 reangajați și trupă). Mobilizații reprezentau 11% din populația totală a țării și peste 20% din cea bărbătească. Ca efective au fost mobilizate : 20 divizii infanterie, 1 brigadă grăniceri, 2 divizii cavalerie, 5 brigăzi călărași, 4 regimente artilerie grea, 13 baterii munte de artilerie cu 113 tunuri, 20 baterii artilerie de poziție, artileria capetelor de pod, trupe de geniu, 4 escadrile de aviație, marina militară, serviciul etapelor și formațiunilor de zonă interioară³⁰.

Obligația de a ataca Austro-Ungaria s-a efectuat precis la data fixată de 15/28 august, deși clauza imediat următoare din convenție - articolul III – „Aliații se angajează să devanseze, cu cel puțin opt zile printr-o defensivă

²⁸ *Ibidem*, f. 404.

²⁹ Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol.29, 1914-1924,f.260.

³⁰ *Ibidem*, f.261.

categorică a armatelor de la Salonic”, nu s-a realizat. Restul clauzelor s-au îndeplinit integral încă din ziua începerii ofensivei armatelor române. Nu au fost îndeplinite de Aliați articolele 2 și 3, care se refereau la rolul armatei și flotei ruse. În august 1916, rușii nu au mai reluat ofensiva pentru a fixa rezervele austro-germane în Bucovina și Galiția, de unde puteau interveni cu ușurință pe frontul românesc. Ofensiva Sarrail - articolul III - a fost departe de a fi o „ofensivă” garantată, așa cum prevedea convenția, și nu s-a produs la data fixată³¹.

Nerespectarea clauzelor esențiale, în acțiunea lor pe celelalte fronturi, a permis Puterilor Centrale să mai aducă contra României încă 3 divizii infanterie din interior și 3 brigăzi munte din regiunea frontului italian - din august până în decembrie 1916, Puterile Centrale au trimis în România 33 divizii de infanterie (dintre care 17 germane) și 8 divizii de cavalerie (dintre care trei și jumătate germane)³².

Acțiunea României a fost salutară și a fragmentat și mai mult forța militară deja slăbită a Puterilor Centrale, permițând deschiderea unui nou teatru de operațiuni militare. O apreciere ulterioară a generalului Ludendorff pare justificată: „în pofida victoriei noastre asupra armatei române, am devenit mai vulnerabili în evoluția generală a războiului”. Obligațiile Aliaiților de a-și coordona strategia, în raport cu intervenția românească - articolul XV al convenției militare - n-a fost îndeplinită. Londra a primit cu satisfacție decizia României de a intra în război. Suveranul englez George al V-lea a telegrafiat, la 30 august 1916, regelui Ferdinand pentru a-și exprima satisfacția în legătură cu gestul României³³.

Prin convenția militară din august 1916, acțiunea României trebuie să facă parte dintr-un ansamblu de operațiuni bine coordonate în timp și spațiu. A doua zi, chiar, România a rămas, sub raport militar, complet izolată și nesuținută. În septembrie 1916, armatele țariste nu se deplasau din Dobrogea, iar muniția, care urma să sosească din Rusia, furnizată de anglo-francezi, întârzia sine die. Oficialitățile engleze depuneau, totuși, eforturi pentru a ajuta România cu arme. Căpitanul Arion anunța, în noiembrie 1916, că guvernul de la Londra a cedat 100.000 de puști, calibru englez, din comanda sa din America, câte 3.000 pe lună, pentru aprovizionarea trupelor române. La finele lui august 1916, a avut loc la War Office o consfătuire la

³¹ *Ibidem*, f.264.

³² Ștefan Pascu, 1918. *Făurirea statului național unitar român*, vol. 2, București, 1983, pp.134—203.

³³ Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, 1980, pp. 245-247.

care erau prezenți : Lloyd George, Montagu, ministrul Munițiilor, și generalul Robertson. Au participat colonelul Rudeanu și căpitanul Arion, care au solicitat 400 mitraliere cu accesorii, muniții și tunuri grele. Robertson a promis că va telegrafia rușilor ca, din cele 300 obuziere de 114 m/m predate de Anglia Rusiei, 100 să fie cedate României, imediat. În legătură cu solicitarea de puști și muniții de artilerie nu s-a primit nici un răspuns definitiv. Regele Ferdinand a intervenit pe lângă suveranul Italiei arătând că, „fără un ajutor imediat”, situația armatelor române poate deveni ireparabilă³⁴.

Pentru o mai bună aprovizionare a armatelor române, cu muniții și echipament militar din Anglia, a fost atașat pe lângă Marele Cartier General al Armatei engleze generalul de divizie adjutant Georgescu - colonelul Rudeanu rămânea, în continuare, pe lângă Cartierul General al armatelor franceze. Generalul Georgescu a efectuat, în noiembrie 1916, o vizită pe frontul armatei engleze din Franța - britanicii aveau 17 Corpuri de armată puse sub comanda lui Douglas Haig-și l-a văzut, apoi, la Londra, pe noul șef al War Office-ului, Lordul Derby. Titularul Ministerului de război britanic i-a vorbit, „în termeni foarte călduroși”, de armata română și l-a rugat pe generalul Georgescu să comunice guvernului de la București „asigurarea bunelor sale intenții și dorința de a contribui, din toate puterile, la realizarea idealului românilor”. Georgescu a purtat discuții și cu șeful Marelui Stat Major, generalul Sir William Robertson, care s-a dovedit a fi mai puțin „înțelegător” față de situația frontului românesc. Când privește avansarea unor propuneri de pace, Georgescu, pe baza celor auzite în Marea Britanie, consemna că poporul englez „nu admite decât a face dictată de el inamicului, cu desăvârșire zdrobit, oricare vor fi sacrificiile ce o vor cere de acum înainte”³⁵.

Semnificația intrării României în război era amplu comentată în Camera Deputaților de la București de marele istoric N. Iorga: „Vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atât”. Fostul șef de stat major al Misiunii militare franceze de la Iași avea să afirme, mai târziu, că „România a intrat în război, alături de noi, atunci când războiul era departe de a fi câștigat. Modul în care România a acționat militar, începând cu august 1916, s-a datorat neîncrederii în sinceritatea finală a Rusiei, angajamentelor asumate

³⁴ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, vol. III Documente interne și externe, august 1916—iunie 1919, București, 1986, Doc. nr. 468.

³⁵ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1939, pp. 21-28.

de guvernul țarist prin tratatele încheiate. Conducătorii români nu ignorau, de altfel, deloc ipoteza ca Alianții să nu-și onoreze integral angajamentele luate în august 1916. Revelatoare în acest sens este discuția purtată de I.I.C. Brătianu cu marchizul St. Aulaire în ajunul semnării convențiilor. Respingând acuzațiile ce i se aduceau că a așteptat „cel de al 11-lea ceas”, pentru a intra în război, premierul român preciza : „Am socotit că a sosit momentul ca România să ia armele alături de voi, pentru că, după judecata mea, nu voi intra în faza decisivă a războiului, dar prin faza decisivă eu nu înțeleg faza finală. Faza este decisivă pentru că, de acum înainte, victoria Alianților nu mai este îndoielnică. Dar această victorie se poate lăsa așteptată mult timp și poate costa încă mult sânge. Vom lupta alături de voi, săptămâni, luni, ani dacă va fi nevoie. Am amânat decizia până în momentul când ea nu mai comporta nici un risc pentru România. Dar astăzi, odată decizia luată, accept toate sacrificiile”. Dreptatea judecății lui I.I.C. Brătianu avea să fie confirmată de toate evenimentele ce s-au derulat până la victoria finală³⁶.

Participarea armatelor române la campania din toamna anului 1916 a fost urmărită cu deosebită atenție de atașatul militar englez, locotenent colonelul Thomson. Acesta se arăta optimist față de evoluția generală a războiului și găsea poziția românească „excelentă”. În timpul vizitei la Cartierul Armatei de Nord, ofițerul englez a fost însoțit de ziaristul american Stanley Washburn, care semna comentarii și pentru cotidianul „The Times”. Ziaristul american era impresionat de modul cum lupta artileria pe front și gândea, împreună cu Thomson, că era necesară organizarea unei propagande românești în țările Antantei. La sugestia lui Washburn, ministrul Barclay a telegrafiat lui Grey, la Foreign Office, rugându-l să discute în Parlament responsabilitatea Alianților față de România. La începutul anului 1917, Anglia, cu consimțământul celorlalți Alianți, a oferit României un credit de 40 de milioane lire sterline. Nesuținută îndeajuns din punct de vedere militar și nepregătită suficient, România va suferi, după cum se știe, înfrângeri vremelnice în prima fază a războiului și va fi, în consecință, constrânsă la mari sacrificii. Apatia, indecizia și istovirea Rusiei au contribuit, cu siguranță, la dezastrul României. Englezii și francezii trebuie să fie socotiți ca fiind în mare parte responsabili deoarece, chiar mai mult decât rușii, i-au împins pe români să intre în conflict și au fost, apoi, răuvoitori și incapabili în a-și îndeplini obligațiile de a mărșălui dinspre Salonic în Bulgaria³⁷.

Situația militară a României și înfrângerea care a urmat au dezamăgit Antanta și au creat noi probleme militare și diplomatice cu repercusiuni

³⁶ *Ibidem*, p.31.

³⁷ *Ibidem*, p.33.

asupra situației interne din cele trei mari puteri - Rusia, Franța și Anglia. Reproșurile diplomației României adresate Aliatilor că nu au acordat ajutorul promis - în special de la Rusia și de la „Armata de est” franco-engleză de la Salonic - erau justificate. Din cauza apropierii geografice, ponderea în ajutorarea României a căzut pe umerii Rusiei, dar înaltul Comandament țarist a trimis un ajutor când înfrângerea acesteia devenise inevitabilă. Defecțiunea României a stârnit indignare la Petrograd, deoarece zădărnicea planurile Rusiei de a-și atinge principalul obiectiv în război: obținerea controlului asupra Dardanelor. Paul Miliukov, șeful partidului Kadet, l-a acuzat, la 14 noiembrie, pe Boris Sturmer și cabinetul condus de el de „stupiditate sau trădare”, pentru a fi antrenat România în război într-un moment atât de inoportun. Înfrângerea României a avut consecințe și în celelalte două mari puteri ale Antantei. Franța, care avusese rolul esențial în grăbirea intrării României în război, era ținta principală a reproșurilor și cererilor de ajutor ale Bucureștilor³⁸.

Cererea insistentă a Franței, ca armata de răsărit să fie întărită, pentru a putea da ajutor României, a dus la un dezacord cu Londra și la o confruntare violentă în sânul cabinetului de război britanic, încât istoricul american Ian Karl Tanenbaum o numește „una din cele mai aprige confruntări militaro-civile din Anglia în timpul războiului”. Șeful War Office-ului, David Lloyd George, adeptul unei strategii „răsăritene” pentru câștigarea războiului, scria, la 4 septembrie 1916, generalului William Robertson, șeful Statului Major Imperial, că lipsa de prevedere și refuzarea ajutorului către România ar putea face ca această țară să aibă soarta Serbiei. În cursul a două reuniuni ale Consiliului de Război - la 9 și 12 octombrie - Robertson, adeptul „frontului de vest”, s-a împotrivit expediției de la Salonic și a subliniat că România primea de la Rusia tot ajutorul necesar. Consiliul de Război a aprobat, în esență, opiniile lui Robertson și un ajutor simbolic ceva mai mic decât o divizie³⁹.

Deși Briand intenționa să trimită șapte divizii în Balcani, primul ministru englez Asquith a respins planul francez, sub motivul că o înaintare în Bulgaria, pentru a salva România, depășea misiunea încredințată inițial Armatei de est. Lloyd George a cerut aprobarea propunerii franceze, punându-i în încurcătură pe colegii săi de cabinet, care au apreciat că „putem fi de mult mai mult folos României ținând inamicul sub foc continuu pe Somme”. În cadrul Consiliului de Război, din 24 octombrie 1916, Lloyd George i-a „acuzat” pe Joffre și Robertson de a fi blocat

³⁸ *Ibidem*, p.36.

³⁹ *Ibidem*, p.37.

ajutorul într-un moment când acesta ar fi putut salva situația. Consiliul de Război a trecut peste obiecția lui Robertson și a acceptat să mai trimită încă o divizie în Balcani. Șeful Marelui Stat Major Britanic s-a plâns de „opozitia” lui Lloyd George față de rege, premierului Asquith și lordului Northcliffe, ministrul Informațiilor, ultimul reproșându-i că îl va „ajuta” să-și sfârșească cariera politică, dacă „își mai bagă nasul în strategie”. Ajutoarele, simbolice, au ajuns prea târziu pentru a mai putea salva România. În continuare, politica guvernului francez în Balcani a intrat sub analiza Camerei; Briand, pentru a-și salva postul, a dat vina pe conducătorii români. Remanierea guvernului, prin înlăturarea lui Joffre, nu a salvat autoritatea guvernului care, în martie 1917, și-a prezentat demisia. Înfrângerea României nu a fost principala cauză a căderii guvernului Briand, dar ea a servit ca pretext pentru o completă schimbare a conducerii politice și militare a Franței⁴⁰.

Intervenția României în război s-a produs într-un moment care s-a dovedit neprielnic armatei sale, dar favorabil Marilor Puteri aliate care își epuizaseră toate rezervele lor în bătăliile de la Verdun, de pe Somme și din Galiția. Extinderea frontului în România a dislocat forțe aproximativ egale din fiecare tabără. Campania românească a influențat considerabil pe conducătorii și populația din cele două tabere. Entuziasmul victoriei asupra României a stârnit ambițiile Berlinului și Vienei, care doreau să ducă un război total. Totodată, atmosfera psihologică, rezultată în urma defecțiunii României, nu mai era prielnică inițiativelor de pace din decembrie 1916 - ianuarie 1917, nici punctului de vedere al conducătorilor Antantei, de la care nu se așteptau la concesi, din moment ce se aflau într-o situație militară stânjenitoare⁴¹.

Tragedia României a produs multă simpatie în Anglia și, prin apelurile adresate de regina Maria rudelor de la Curte, a stârnit mânia șefului War Office-ului, David Lloyd George. Înfrângerea României a transformat avertismentele acestuia în profeții și promisiunea de a se instala o conducere fermă într-o perspectivă îmbucurătoare. Noul prim ministru englez, David Lloyd George, era de părere că România trebuia să se întregească din punct de vedere teritorial. În ianuarie 1917, el îi declara lui Mișu că țara sa consideră România un aliat important și „va face toate eforturile pentru a-l ajuta eficace, mai ales prin mijloacele de a primi muniții”. Șeful cabinetului britanic își exprima convingerea că „românii vor redeveni stăpâni pe țara lor

⁴⁰ *Ibidem*, p.43.

⁴¹ *Ibidem*, p.48.

și își vor realiza idealul național”, Anglia rămânând „protectoarea sinceră a micilor țări”⁴².

Problemele românești rețineau și atenția altor oficialități britanice, precum și a opiniei publice. Dar era nevoie de organizarea unui serviciu de propagandă la Londra, care să înlăture și reținerile care afectau bunul mers al raporturilor bilaterale. De necesitatea unui astfel de serviciu era convins, în primul rând, Take Ionescu, care la 18 aprilie/1 mai 1918, scria : „Trebuie să trimitem oameni care să facă propagandă în Franța, Anglia, în Italia, în America și, după revoluție, în Rusia”. Cunoscutul om politic român proiecta un voiaj în străinătate convins fiind că, odată ajuns la Londra, ar „putea aduce încă mari servicii cauzei noastre”⁴³.

Ministrul Mișu comunica, în aprilie 1917, că, „prin concesiile în problema evreiască, noi ne-am putea cuceri sprijin, în chestiunile principale, din S.U.A. și Anglia, unde elementul evreiesc joacă un rol preponderant”. De altfel, deputatul King a chestionat, la 9 mai 1917, guvernul în această direcție în Camera Comunelor. Lordul Cecil i-a răspuns că problema sta în „atenția regelui și guvernului României și că nu e de dorit de a face, în acest moment, declarații la acest subiect”. După interpelare, Mișu l-a întâlnit pe Lordul Cecil, de la care a aflat că guvernul Majestății Sale Britanice dorește ca această chestiune să fie reglementată. Greutățile pe care le întâmpina armata română nu au rămas fără ecou la Londra. Lordul Cecil a vorbit în Camera Comunelor despre evacuarea teritoriului național, reparații și eliberarea românilor de sub dominația străină. El a declarat formal că: „Anglia a angajat onoarea sa și că ea ține să-și îndeplinească angajamentele sale față de toți aliații”⁴⁴.

La începutul anului 1917, au ieșit în evidență dificultățile colaborării armatei române cu cele ruse. Numeroase furnituri și materiale de război, circa 43.000 de tone, expediate, în perioada ianuarie-septembrie 1917, prin Kola și Arhanghelsk, nu au putut ajunge în România. În concordanță cu decizia de a rămâne beligerant și de a-și afirma statutul unui aliat egal, I.I.C. Brătianu a fost prezent la Conferința interaliată de la Petrograd din ianuarie-februarie 1917, chiar dacă nu fusese invitat. Premierul român a cerut ajutor, dar a primit numai cuvinte de consolare din partea legației Franței și a rămas

⁴² Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 250, 1916-1917, Poziția 945, f. 11-12 (Raport nr.17, către Marele Cartier General, de la Londra, 20 decembrie 1916, semnat general adjutant Georgescu).

⁴³ Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29 (telegramă nr. 1 293, din 29 aprilie 1917, de la Londra, N. Mișu către Externe).

⁴⁴ Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 199/122, 1917. Poziția 488 (raport nr.19, 3 mai 1917, semnat lt.col. Ion Trăilescu).

dezolat de atitudinea Statului Major Rus. Șeful guvernului român a revenit la Petrograd, în mai 1917, încercând din nou, să-și asigure asistență militară. A purtat discuții cu membrii guvernului provizoriu care, ca și el, hotărâseră să rămână în război. De această dată, a avut, din nou, de înfruntat defetismul și chiar disprețul la efortul de război al României, în special din partea ministrului de externe Miliukov, care n-a făcut nici un secret din preferința sa pentru Bulgaria. Brătianu a aflat despre intențiile Sovietului din Petrograd de a încheia o pace fără anexiuni. Miliukov a căutat să-l asigure că programul Sovietelor nu implica guvernul provizoriu, dar diplomatul român nu a fost convins de acest lucru⁴⁵.

Reîntors la Iași, I.I.C. Brătianu a mărturisit colaboratorilor săi că Rusia se îndrepta spre pace și că România nu mai putea conta pe sprijinul ei. Declarația de război a S.U.A., din aprilie 1917, nu avea o importanță practică pentru România, întrucât soarta ei era legată de Rusia, îndeosebi, și de aceea a aliaților apuseni. Din aceste motive, Brătianu s-a gândit, în continuare, la noi negocieri cu Aliații, care să-i permită libertatea de mișcare și păstrarea valabilității tratatelor din august 1916. Cu toate aceste lipsuri și greutăți, dând dovadă de calitate remarcabile și de dragoste pentru pământul strămoșesc, armatele române au obținut, în vara anului 1917, strălucite victorii asupra trupelor germane, bătălia de la Mărășești fiind apreciată drept cea mai strălucită pagină din analele militare românești⁴⁶.

Victoriile obținute de armatele române în vara anului 1917 au primit o înaltă apreciere în ziarele engleze, precum și din partea a numeroși oameni politici din Anglia. Lorzii Roberts și Cecil subliniau, în declarațiile lor, „serviciile splendide ale guvernului și armatei române”, «Daily Graphic», «L’Enock Telegraph», «Liverpool Daily», «The Teachers World», «Morning Post» comentau serviciile aduse de armată taberei Antantei și atenționau, totodată, asupra necesității ajutorării imediate materiale și militare a României. Între timp, nu a rămas fără ecou în Anglia propaganda desfășurată de unii oameni politici și de cultură, îndeosebi de către cei încadrați în „Asociațiunea profesorilor universitari din România”. Nici una din revendicările naționale nu a fost trecută cu vederea; ele au fost apărute cu căldură și prin solide argumente științifice. S-au publicat cărți, broșuri, hărți, care au fost trimise personalităților politice aliate și s-au organizat numeroase conferințe. Ca rezultat al acestor eforturi, s-a creat la Londra, în august 1917, „The Anglo-Roumanian Society”, care a jucat un rol important

⁴⁵ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1921, p. 388.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 389.

în promovarea raporturilor bilaterale, în cunoașterea de către națiunea engleză a aspirațiilor spre unitate ale românilor. Din societate făceau parte personalități din lumea ecleziastică, politică, literară și economică, precum arhiepiscopul de Canterbury, viconteles Bryce, lordul Hugh Cecil, lordul Dunedin, fost ministru, episcopii de Londra, Oxford și Winchester, cancelarii universităților din Londra și Oxford, lord Gladstone, lord Bessborough, W.Steed, R.W. Seton Watson, A.W.A. Leeper (primul secretar al societății), dr. Madge, profesorul Murray și alții⁴⁷.

Opinia publică britanică a fost informată despre revendicările naționale ale românilor și printr-o serie de lucrări ale căror autori, englezi sau români, atrăgeau atenția asupra luptelor seculare pentru unitate. În această direcție, se solicita sprijinul diplomatic al Angliei care trebuia să recompenseze eforturile de război ale României și marile sale sacrificii umane și materiale. Încă din anii 1916-1917, la librăria Hodder and Stoughton din Londra, au apărut lucrările lui A. Herșcovici Hurst, A.W.A. Leeper și David Mitrany; tot în anul 1917, L.A. Magnus a publicat la Londra „Romania's Case and Ideals” iar Lady Dorothy Kennard a prezentat, într-un jurnal amintiri și reflecții despre poporul pe care-l cunoscuse în perioada 1915-1917. În anii terminării primei mari conflagrații, Societatea Anglo-Română a tipărit lucrarea „Romania and the Romanians” a lui Agnes Murgoci, născută în Australia ; Yvonne Fitzroy și-a tipărit amintirile la o editură londoneză⁴⁸.

Dintre aceste lucrări, cele semnate de Leeper și Mitrany au beneficiat de o audiență mai largă, atât în Europa cât și în America. Faptul este cu atât mai important cu cât A. W.A. Leeper lucra la Intelligence Departament din cadrul Foreign Office-ului și, ulterior, a fost folosit de diplomația britanică ca expert la Conferința Păcii de la Paris. Primul, de altfel, a mai tipărit „Rights and Wrays of Romanian Race”, unde sublinia că România a ales „calea justiției” și, drept argument, consacra majoritatea paginilor luptei transilvănenilor pentru unitate națională. Mitrany afirma, în lucrarea amintită, că mai mult de jumătate din numărul total al românilor se află sub stăpânire străină, Transilvania fiind „o sursă permanentă a vitalității naționale a României”⁴⁹.

Două personalități engleze s-au impus, în mod deosebit, în anii primului război mondial, prin acțiunile de apărare a drepturilor naționale românești. Cea dintâi a fost cunoscutul istoric și publicist R.W. Seton

⁴⁷ *Ibidem*, p.390.

⁴⁸ *Ibidem*, p.395.

⁴⁹ *Ibidem*, p.396.

Watson care a stabilit, încă din primii ani ai secolului al XX-lea, strânse legături cu exponenții luptei naționale din Transilvania. În timpul vizitelor întreprinse în Imperiul austro-ungar, R.W. Seton Watson a dezvăluit racilele monarhice dualiste și a apărat lupta naționalităților, îndeosebi a românilor transilvăneni. Cea de a doua personalitate a fost H. Wickham Steed, proprietar al revistei „The Review of Reviews” și director al cunoscutului ziar conservator „The Times”. Cei doi publiciști au informat exact opinia publică engleză despre lupta naționalităților asuprite din monarhia dualistă, datele furnizate de el fiind de un mare ajutor experților englezi la Conferința Păcii de la Paris⁵⁰.

Dintre revistele apărute la Londra în perioada primului război mondial s-a impus, prin apărarea permanentă a drepturilor istorice ale poporului român, „The New Europe”, în paginile căreia găsim alături articolele lui R.W. Seton Watson și W. Steed, câteva contribuții datorate unor personalități din țară care s-au ilustrat în lupta pentru realizarea idealului național integral. Astfel, N. Iorga, Take Ionescu, Octavian Goga, N.Lupu, D.Drăghicescu, Ion Pelivan. Alte articole, semnate de D.N.Ciotori, Al. Severus, Belisarius, L.M.Magnus, G.Herron au în vedere aceeași problematică. Revista mai cuprindea comentarii referitoare la situația politică și militară a României, raporturile ei cu Marile Puteri, semnificația apariției Miciei înțelegeri, în viața diplomatică europeană. Comitetul pentru studierea țelurilor războiului a organizat la Leeds un miting la care a luat cuvântul Asquith, șeful Partidului Liberal. El a declarat că pacea viitoare trebuie să recunoască tradițiile istorice, aspirațiile și libertatea popoarelor și s-a pronunțat pentru un sistem internațional care să „garanteze un fundament stabil și o dezvoltare independentă a marilor și micilor state”. În acest context, Asquith a vorbit de „justele revendicări ale României”⁵¹.

Dezideratele naționale românești au stat, de asemenea, în centrul preocupărilor unei misiuni diplomatice britanice care s-a deplasat pe continentul nord-american. În timpul vizitei, Misiunea Balfour a încunoștiințat diplomația americană asupra intențiilor Angliei în legătură cu viitorul României care, după opinia Foreign Office-ului, trebuia „să intre în posesiunea unei minime părți din teritoriile rusești și de pe zona de frontieră ungară, care sunt de o parte și de alta locuite de români”. Balfour era însoțit de generalul Bridges și colonelul Goodwin. Reîntors la Londra, Arthur James Balfour a rostit, la 6 noiembrie, un interesant discurs în Camera

⁵⁰ Șt.Pascu, C.G.Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, Ed.Dacia, pp.178-180.

⁵¹ Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 357, 1916-1918. Poziția 228, f.43.

Comunelor, care a fost reprodus de marile cotidiene americane. Discursul a reținut atenția românilor americani care, la 14 noiembrie 1917, i-au adresat autorului o scrisoare, exprimându-și, însă, nemulțumirea față de faptul că ministrul de externe britanic nu acordase suficient spațiu problemelor românești într-un context ce menționa și alte popoare aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Arătând că România a intrat în război „pentru eliberarea celor oprimați”, scrisoarea dădea glas dorinței transilvănenilor nord-americani de a se alătura la patria mamă, ca „România să fie cum a fost”. La 13 decembrie, R. Graham răspundea la scrisoarea dr. Epaminonda Lucaci arătând că a fost însărcinat, de secretarul de stat al Foreign Office-ului, să răspundă că respectivul discurs nu a fost corect reprodus în „New York Times” - pasajul corect era formulat în felul următor: „Ce este imperialist în a spune că românii trebuie să se afle sub drapelul românesc?”. Ulterior, „Memoriul Balfour”, intitulat „Reglementarea Păcii în Europa”, prevedea constituirea unei Românie Mari în sud-estul continentului ceea ce îndrituia speranțele legitime a milioane de români aliați în afara granițelor statului național⁵².

În vara anului 1917, ziaristul Stanley Washburn a continuat să informeze oficialitățile americane despre situația României. La 28 august, el se adresa senatorului Elihn Root, spunându-i că Aliații au o mare obligație morală față de România și că trebuie să facem „orice efort compatibil cu legalitatea pentru a ajuta acest aliat mic și valoros”. Washburn considera că trebuie făcute toate eforturile pentru a ajuta România, deoarece „sacrificiile și buna ei credință în această luptă nu sunt înțelese de toată lumea”. În caz contrar, avertiza ziaristul american, n-ar fi exclus ca, „în perioada de târguială și compromis care, sigur, va avea loc la Conferința de Pace, România să poată deveni țapul ispășitor”. La 7 septembrie, Washburn, printr-un raport detaliat, s-a adresat secretarului de stat, Lansing, el sugerând că la Washington trebuie să existe o înțelegere cât mai completă a ansamblului situației și psihologiei românești. Washburn solicita ajutorul oficialităților americane pentru România, țară care a intrat în război „când putea să acționeze având o oarecare siguranță că se poate apăra și că are sprijinul marilor săi aliați”. „Românii - constata Washburn - au ajuns aproape la capătul puterilor și încrederii (...) și o întârziere acum, chiar și de câteva săptămâni, poate să aibă cele mai dezastruoase consecințe pentru țara lor”. La 22 noiembrie, regele Angliei se adresa suveranului român, printr-o telegramă, apreciind că, „în aceste clipe de grea încercare” și „față de rezistența eroică și fermă” a armatei române, cabinetul de la Londra va

⁵² Arh. M.Ap.N.,fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric*, dosar nr. 131, f. 52.

face „tot ce-i stă în putință, împreună cu Aliații pentru a-i asigura asistență financiară și materială”⁵³.

Situația militară a României la sfârșitul anului 1917, în care aprovizionarea cu materiale de război și cooperarea cu armata rusă au reprezentat factori esențiali, au dus, în final, la angajarea negocierilor cu Comandamentul Puterilor Centrale în vederea încheierii unui armistițiu. Un tablou similar prezenta, la 7 decembrie 1917, la Paris, Victor Antonescu șefului Quai d'Orsay-ului. „Ministrul Antonescu, care a venit să mă vadă - nota în însemnările sale Aristide Briand -, se plânge că de șase luni nu s-a făcut nimic pentru a ajuta armata, ceea ce era posibil din partea Comandamentului Rus”. Față de încheierea armistițiului pe frontul oriental, guvernul englez s-a arătat, la început, oarecum nedumerit. Totuși, la 21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați, Sir George Barclay, Charles Vopicka, marchizul St.Aulaire și baronul Fasciotti, recunoșteau „extrema gravitate a situației în care se află România”. Câteva luni mai târziu, la 1/14 mai 1918, Puterile Aliate și Asociate, prin reprezentanții diplomatici acreditați la Iași, declarau că, „încă de pe acum, ei consideră ca nule și neavenite toate clauzele acestei păci care sunt contrare cu principiile a căror violare a constrâns Antanta de-a lua armele”. Desigur, exista o diferență de nuanță între armistițiu și pacea separată, dar, în situația revoluției rusești și în neputința vădită de a primi ajutor din altă parte, cea de a doua era consecința fatală a celei dintâi⁵⁴.

Într-un document de epocă se scria: „o situație asemănătoare cu aceea a României s-ar găsi dificil în istorie. Ea nu poate fi judecată după noțiuni ordinare. Teritoriul nostru fiind ocupat și forțele militare anihilate prin ruși, singura noastră șansă de salvare este victoria Aliaților (...) aceste reflecții sunt impuse prin ceea ce s-a petrecut atunci când am luat decizia semnării armistițiului ca și în numeroasele cazuri în care bunăvoința Aliaților nu a reușit să se transforme din timp în efecte utile”⁵⁵.

Inițial, Cabinetul de Război britanic a confirmat, pur și simplu, că nu putea accepta o pace separată cu germanii și a căzut de acord că românii ar trebui să contacteze cât mai curând posibil pe unii lideri ruși care erau pregătiți să continue lupta. Balfour s-a interesat, apoi, în ceea ce privește politica britanică față de România. Până atunci, guvernul de la Londra încercase să țină armata română în ostilitate activă față de dușman, dar a fost forțat să se alăture armistițiului acceptat de ruși. Față de evoluția evenimentelor, guvernul britanic a trebuit să-și reconsidere poziția. Armata română,

⁵³ *Ibidem*, f.45-69.

⁵⁴ *Ibidem*, f.55.

⁵⁵ *Ibidem*, f.59.

au apreciat membrii Cabinetului de Război la 10 decembrie 1917, este atât de neajutorată încât guvernului de la Iași ar trebui să i se permită să încheie o pace separată. Cu toate acestea, ambasadorul englez la Paris, Lordul Derby, mărturisea lui V. Antonescu, ministrul din capitala Franței, că Anglia era puterea care se opunea față de situația intervenită la recunoașterea calității de țară aliată a României. Existau în Marea Britanie numeroși oameni politici care înțelegeau situația fără ieșire în care se găsisse România la sfârșitul anului 1917. Astfel, Departamentul de Propagandă, creat la începutul anului 1918 și condus de lordul Northcliffe, a sprijinit până la capăt lupta pentru unirea politică a tuturor românilor. La rândul său, regele George al V-lea își exprima compasiunea față de situația grea a României, ca urmare a încheierii armistițiului cu Puterile Centrale, și admirația față de „eroicele fapte de arme ale armatei române”. Într-un mod asemănător, se pronunța și premierul David Lloyd George, care recunoștea dificultățile crescânde ale situației României. În perspectivă el își exprima speranța că „statornicia și curajul moral ale guvernului și poporului român vor fi pe deplin răsplătite. Declarațiile lui David Lloyd George, din 5 ianuarie 1918, au constituit obiectul unor comentarii ale miniștrilor Greciei, României și Serbiei - I. Gennadios, N. Mișu, I. Iovanovic - acreditați la Londra. Cei trei diplomați considerau că, la încheierea tratatelor de pace, baza trebuie să fie cea a principiului naționalităților, principiu care trebuia aplicat „complet și echitabil” față de toate popoarele. Pacea viitoare în Balcani - spuneau cei trei diplomați - „nu va putea fi dreaptă și durabilă decât dacă se va face dreptate tuturor popoarelor”⁵⁶.

Situația grea a României, de la începutul anului 1918, a fost analizată corect și de comentarii ziarelor britanice. „Națiunea română, nota în comentariul său corespondentul ziarului „The Times”, Brown, este dornică să continue lupta. În special armata de pe front nu crede în posibilitatea unei păci nevictorioase cu inamicul după îngrozitorul sacrificiu de la Mărășești și Oituz”. Brown considera că, după încheierea armistițiului de către ruși, nu mai rămânea altceva românilor decât să facă același lucru și opina că oamenii politici de la Iași apreciau începerea tratatelor cu Puterile Centrale „ca o măsură pur militară, dictată de împrejurări și lipsită de vreo importanță politică. România intenționează și este hotărâtă să fie credincioasă Alianțelor”. De la Londra, ministrul N. Mișu transmitea că unele cercuri politice engleze erau convinse că România nu putuse rezista. De asemenea, colonelul Walton, șeful Misiunii engleze de transporturi feroviare în România, adresa reginei Maria un mesaj din care reieșea atitudinea „foarte

⁵⁶ *Ibidem*, f.88.

favorabilă” pe care a constatat-o față de România, la reîntoarcerea sa în Anglia ; membrii fostei misiuni, transmitea Walton, „se străduie să facă mai bine cunoscute sacrificiile României poporului britanic, care este hotărât să ducă până la capăt, războiul spre o pace dreaptă și victorioasă”⁵⁷.

Armistițiul de la Focșani încheiat de România a avut un caracter pur militar, excluzând orice chestiuni politice -el intra în vigoare de la 26 noiembrie 1917. Acesta a fost urmat de tratatul de la București, încheiat cu Germania și aliații ei, care era rezultatul nu numai al unei pregătiri insuficiente a României, ci reprezenta, îndeosebi, consecința răsturnării de fronturi care s-a produs în sud-estul și răsăritul Europei, începând cu sfârșitul anului 1917. Conferința Aliaților de la Londra, din 19 martie 1918, a adoptat o declarație plină de speranță pentru poporul român. Se afirma că România căzuse victimă torentului de dominație exercitat de Germania și că „toate păcile de acest fel noi nu putem să le recunoaștem, căci noi ne propunem să lichidăm politica de spoliere dusă de Imperiile Centrale pentru a face loc unui regim de pace durabilă, prin organizarea dreptului”. Cu toate acestea, după semnarea păcii de la București, se observă o răceală în raporturile Angliei cu România, ca și o anume reticență în îndeplinirea de către partea britanică a obligațiilor financiare asumate mai înainte. Însărcinatul cu afaceri la Londra, Boerescu, era convins că guvernul englez „nu va fi dispus să dea urmare la unele angajamente pe care le-a luat față de România ca țară aliată”⁵⁸.

Take Ionescu a fost omul politic român care a angajat, în această perioadă, cele mai multe contacte cu reprezentanții Foreign Office-ului și ai presei britanice. La Londra, el a înțeles că România va dobândi Transilvania, dar nu în baza tratatului din august 1916. Ministrul de externe, Balfour, i-a atras atenția asupra problemei minoritare care, după opinia sa, putea crea României o atmosferă defavorabilă, îndeosebi la Conferința de Pace. Însoțit de N. Titulescu, Take Ionescu s-a deplasat în august, octombrie și noiembrie 1918 în Anglia, unde a avut convorbiri cu David Lloyd George (6 august, 15 octombrie), Balfour (5 august, 8 și 10 octombrie, 20 noiembrie), Winston Churchill (5 august), Bonar Law (9 august) și Lordul Curzon (2 noiembrie)⁵⁹.

Ministerul de externe britanic mai fusese informat despre situația și revendicările României și printr-un memoriu, alcătuit la 24 septembrie 1918, de profesorul George Moroianu. Se subliniau, aici, eforturile în război

⁵⁷ *Ibidem*, f.57.

⁵⁸ *Ibidem*, f.60.

⁵⁹ *Ibidem*, f.62.

ale țării, precum și voința tuturor românilor ca, după conflagrație, să se alipească pentru totdeauna la patria mamă. Totodată, guvernul englez era înștiințat și despre modalitățile în care urmau să fie tratate naționalitățile conlocuitoare după Unire. Corespondența, care a urmat depunerii de către Moroianu a memoriului solicitat de Foreign Office, reliefa semnificația acestui document și interesul cercurilor politice britanice pentru cunoașterea problemelor naționale ale românilor transilvăneni, precum și a contribuției reale a țării la lupta împotriva Puterilor Centrale în Primul Război Mondial. A.W.A. Leeper și R.B.C. Sheridan, înalt funcționar al Ministerului Informațiilor, au apreciat memoriul ca extrem de bine făcut și excepțional de util, accentuând îndreptățită dorință a României de a-și vedea împlinit idealul de unitate națională. Moroianu a menținut, în această perioadă, legături strânse cu W. Steed și R.W. Watson, susținători ai cauzei naționale a românilor și a publicat, în coloanele ziarului „The Times”, diferite informații și articole. Vizita sa a fost urmată de cea a altor exponenți ai luptei naționale a românilor: Octavian Goga, Sever Bocu, Avram Imbroane, I. Sîrbu⁶⁰.

Reuniunea aliată din capitala Marii Britanii, din 2 și 3 decembrie 1918, s-a ocupat de unele probleme ale Conferinței de Pace: delegații și personalul, data conferinței, tratamentul de aplicat Kaiserului și altor oameni politici germani, indemnizații și reparații de cerut agresorului, atribuțiile comitetului general și ale celui special. Discuțiile de la Londra, deși nu au dus la un acord deplin asupra tuturor punctelor, au fixat lotuși unele prevederi care interesau și România. Germania, de pildă, trebuia să recunoască, în aceleași condiții ca și Aliații, statele constituite în vechile teritorii austro-ungare și ruse. Tratatul de la București și convențiile anterioare româno-germane erau abrogate. M. Boerescu aprecia că, „în mare, discuțiile și hotărârile au urmat liniile proiectului supus guvernului englez și Conferinței Ambasadorilor”,⁶¹.

O reuniune preliminară, convocată la Paris, avea să fixeze problemele reprezentării statelor interesate, procedura de urmat, instituirea comisiilor speciale și a subcomisiilor și fixarea atribuțiilor acestora. Reținem, din radiograma lui Boerescu, faptul că Foreign Office-ul, împreună cu ministrul Franței și Consiliului Ambasadorilor redactaseră un proiect care avea două puncte de interes capital: 1) Conferința de la Paris va fixa, în principiu, reglementări ulterioare când toate dificultățile vor fi aplanate între marile și micile state, mai ales în ceea ce privește frontierele noi; 2) Interesul esențial de a ne desemna plenipotențiarii, unul sau doi delegați principali, având

⁶⁰ Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și S.U.A. 1914—1920*, pp. 159-160.

⁶¹ *Ibidem*, p.163.

depline puteri. În afară de Take Ionescu, un rol important în propagarea cauzei românești în Anglia l-au jucat G.C.Mironescu, N.Lupu, Octavian Goga, N.Titulescu și alții. În această atmosferă favorabilă României, este explicabil faptul că Anglia a fost una din primele țări europene care a recunoscut oficial rolul Consiliului Național al Unității Române de a coordona activitatea emigrației. În noiembrie 1918, răspunzând la scrisoarea lui Take Ionescu, șeful Foreign Office-ului sublinia, din nou, că la Congresul Păcii Anglia „va acorda simpatia sa și ajutorul său, principiului general de unitate română”. Mai mult, ea a recunoscut Consiliului Național al Unității Române. La 11 noiembrie 1918, prin scrisoarea trimisă de A.J. Balfour lui Take Ionescu era specificat faptul că guvernul britanic se pronunța pentru dezvoltarea relațiilor cu România, ale cărei eforturi „sunt atât de profund apreciate la Londra”.⁶²

O problemă de care depindea reușita revendicărilor naționale la Conferința Păcii era compoziția delegației române. Alături de primul ministru, căruia automat îi revenea calitatea de șef al delegației, așa cum se stabilise prin convorbirile anterioare franco-britanice, trebuiau cooptați diplomați cu experiență politică apreciați și cunoscuți la Paris și Londra. Acest lucru era sesizat de M. Boerescu care, printr-o radiogramă din 15/28 noiembrie 1918, atrăgea atenția asupra importanței pentru interesele României de a desemna delegații principale la Conferință. „La Londra și la Paris – comunica el - numele miniștrilor N. Mișu și Take Ionescu sunt unanim pronunțate, ca fiind oameni care posedă orice încredere a guvernelor”. Concluzia diplomatului român se baza și pe faptul că la Foreign Office i se spusese textual: „Dumneavoastră nu știți că aveți cel mai bun reprezentant, pe ministrul N.Mișu, a cărui autoritate este unanim recunoscută și care posedă toată încrederea noastră”. Aceleași lucruri i se repetaseră și la Ambasada Franței din capitala Angliei⁶³.

Ținând cont de acest adevăr și dorind ca interesele naționale să fie apărate de diplomați care se bucurau de prestigiu în capitalele principalelor puteri ale Antantei, regele Ferdinand, sfătuit de colaboratorii săi apropiați, a recomandat ca din delegația trimisă la Conferința Păcii să facă parte I.I.C. Brătianu, Take Ionescu și N.Mișu, personalități care se remarcaseră în lupta pentru apărarea drepturilor României. În același scop, la 3 decembrie 1918, printr-o telegramă expediată ministrului de la Paris, I.I.C. Brătianu îl chema pe Take Ionescu în țară pentru „a stabili împreună, sub președinția regelui, instrucțiuni precise asupra atitudinii în fața Congresului (...) lăsând la o parte

⁶² *Ibidem*, p.165.

⁶³ *Ibidem*, p.166.

atitudinea de partid care nu trebuia să compromită unitatea de acțiune politică necesară atunci mai mult ca niciodată”. Take Ionescu a refuzat să se reîntoarcă în țară, între el și primul ministru existând mari deosebiri de păreri în ceea ce privește raporturile cu Alianții și conținutul tratatelor încheiate cu Antanta. Pentru Take Ionescu, politica era arta tuturor posibilităților, motiv pentru care el credea că se impune o examinare atentă a situației României. De aceea, concepțiile celor doi oameni politici români erau ireconciliabile. Devenea evident că, după angajamentele pe care Take Ionescu le luase înainte de armistițiul față de Pașici și Venizelos, între el și Brătianu o colaborare la Conferință era imposibilă. Șeful guvernului de la București avea asupra-i decretul semnat de rege pentru eventuala numire a lui Take Ionescu ca al doilea delegat al României la Conferința Păcii. Oficialii britanici au insistat pentru ca Take Ionescu să facă parte din delegația română prezentă la Paris⁶⁴.

Diplomația Bucureștilor depunea eforturi pentru a se sancționa drepturile recunoscute prin tratatul din 1916. Balfour declara, la 18 noiembrie 1918, în Camera Comunelor, că de la încheierea păcii între România și puterile inamice, guvernele aliate au considerat și tratat România ca neutră. Victor Antonescu anunța de la Paris pe I.I.C. Brătianu că Georges Clemenceau nu vrea să primească România la Conferință, deoarece aceasta a încheiat cu Puterile Centrale pacea de la București. La 8 decembrie 1918, a fost înmănat lui Stephen Pichon un Aide memoire privind participarea României la Primul Război Mondial. Diplomația de la București aprecia, în acest document, că nu există vreun interes pentru Franța și partenerii ei din Antantă să nege României calitatea de aliată pe care ca nu a pierdut-o decât constrânsă și forțată și pe care și-a reluat-o cu entuziasm, imediat ce a avut posibilitatea materială să o facă. Guvernul francez, la 15/28 decembrie 1918 - prin instrucțiuni transmise diplomaților săi din străinătate - aprecia că e necesar ca România să fie considerată, din nou, ca aliată în virtutea participării sale reînnoite la război, și că Alianții ar trebui să formuleze o declarație nouă, luând ca bază Tratatul din 1916, pentru examinarea revendicărilor române. Stephen Pichon, autorul acestui document, cerea celorlalte guverne aliate să se ralieze punctului de vedere francez, întrucât consimțământul acestora era necesar pentru a se decide să se atribuie României calitatea de Putere Aliată la Congres⁶⁵.

⁶⁴ Apud „Buletinul de informațiuni“ al Marelui Cartier General, nr. 13/1918, p. 8., fond *Londra*, vol. 33, passim.

⁶⁵ „Gazeta Transilvaniei“ (Brașov), nr. 81 din 17/30 iulie 1918, apud „Buletin de Informațiuni“ [M. St.M.], nr. 10 din 20 august/2 septembrie 1918, p. 32.

Originile acestui demers diplomatic le găsim la 12/27 noiembrie 1918, atunci când Sir George Barclay s-a adresat Ministerului de Externe de la Londra solicitând recunoașterea României ca țară aliată. O notă transmisă Quai d'Orsay-ului, de Ambasada Angliei de la Paris, la 25 decembrie 1918, încunoaște înțelegerea despre speranțele cele mai serioase pe care le nutrea Barclay, că România va fi reprezentată la Congresul de Pace ca aliată. În capitala Franței, nota engleză a fost considerată un semnal de alarmă. Posibilitatea pierderii influenței franceze în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernamentale și de afaceri franceze. Foreign Office-ul, în răspunsul său la telegrama lui Barclay, reproșa diplomatului său de la București că nu a înțeles exact atitudinea noastră actuală față de tratatul din 1916 și modul în care acesta a fost exploatat de partidele politice din România. Anglia aprecia că ea nu se simțea legată de Tratatul din august 1916, reprezentarea României la forumul păcii trebuind să fie bazată pe a doua declarație de război făcută de guvernul Coandă. Din aceste considerente, Londra opina că România va participa la Conferința de Pace ca Guvern Asociat și nu Aliat, iar foștii ei aliați nu vor mai avea nici o obligație contractuală față de ea. În al doilea rând, Foreign Office-ul privea cu cea mai mare simpatie aspirațiile românești de unitate națională. Anglia considera că acestea vor căpăta expresie în tratatul de pace definitiv numai în forma unei uniuni libere cu populația românească din Austro-Ungaria, uniune bazată nu numai pe rațiuni etnice, dar și pe autodeterminarea neîngrădită a acestor noi popoare⁶⁶.

Deși în această perioadă, Anglia s-a mulțumit să urmeze punctul de vedere al Parisului iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele de fond, o atitudine mai favorabilă decât Franța, guvernul și opinia publică românească înclinau să considere că vina privind nevalabilitatea tratatului din 1916 ar cădea asupra Cabinetului Majestății Sale. Foreign Office-ul a transmis lui Barclay instrucțiuni, din care să reiasă că propunerea nu emană de la Londra. Se solicita să se infirme Bucureștilor părerea că guvernul Majestății Sale ar fi mai puțin prietenos față de el decât cabinetul francez. La Paris, într-o convorbire, din 25 ianuarie 1919, cu I.I.C. Brătianu, un membru al delegației engleze l-a asigurat că simpatia britanică față de România era la fel de mare cum fusese întotdeauna și că Anglia „n-a denunțat niciodată tratatul, în nici un fel, și, deși există anumiți oameni care pretind să știe mai bine și care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaștem validitatea tratatului, o astfel de afirmație a fost cu desăvârșire neadevărată”⁶⁷.

⁶⁶ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913—1947*, București, 1980, pp. 149—150.

⁶⁷ *Ibidem*, p.153.

Stăruitoarele demersuri ale lui V. Antonescu, în numele României, au învins rezistența Aliaiților, care și-au dat seama că nu aveau dreptul să trateze, în acest chip, o țară care jertfise peste 800.000 de oameni pentru cauza comună și a cărei intervenție, în ceasurile grele ale războiului, le fusese, nu numai moral, dar și din punct de vedere strict militar, de un real folos. La începutul anului 1919 și guvernul american a recunoscut statutul de aliat al României. Astfel, toate Marile Puteri acceptau formal dreptul României de a participa, alături de ceilalți învingători, la Conferința de Pace. Aceasta nu a însemnat, însă, în mod automat, tratarea ei ca stat aliat cu drepturi depline în comparație cu marii învingători, României recunoscându-i-se „interese limitate”, precum celorlalte țări mici și mijlocii aflate la forumul păcii din capitala Franței⁶⁸.

Înainte de a pleca spre Paris, primul ministru I.I.C. Brătianu spunea colaboratorului său I.Gh. Duca : „Să știți că voi lupta la Paris pentru aplicarea integrală a Tratatului. Sunt aproape sigur că Aliaiții nu-mi vor da tot Banatul. Dar puțin îmi pasă, nu mă duc acolo pentru succese vremelnice, vreau, oricare ar fi hotărârile de azi, să mențin pentru viitor neștirbită, măcar pe cale de solemnă protestare, integralitatea drepturilor noastre etnice. Ceea ce a făcut tatăl meu cu Basarabia la Berlin, voi face eu acum la Paris cu revendicările noastre spre Apus. Chiar dacă țara nu mă va înțelege și nu mă va aproba azi, am credința că odată va da dreptate atitudinii mele”⁶⁹.

Contactele României cu Antanta s-au întărit după intrarea în război a țării. Foreign Office-ul a urmărit cu atenție eforturile României și a avansat, pe plan politico-diplomatic, proiecte privind reorganizarea postbelică a Europei, în care un loc important era rezervat și statutului viitor al României Mari. Dar evenimentele de la sfârșitul anului 1917 și încheierea păcii de la București au avut, pe planul raporturilor internaționale, însemnate repercusiuni asupra relațiilor României cu Marile Puteri, îndeosebi în timpul lucrărilor Conferinței de Pace. La Paris, puternicele interese economice și financiare ale Angliei, precum și ale celorlalte Mari Puteri vor influența serios conduita reprezentanților Foreign Office-ului față de revendicările politice ale României. În anii Primului Război Mondial, ministrul Angliei la București, Sir George Barclay, ca și atașatul militar, colonelul Thomson, au informat exact Cabinetul de Război de la Londra asupra politicii României condusă de I.I.C. Brătianu. Bine intenționați, cei doi au înțeles, ca și contele St. Aulaire, situația grea în care s-a aflat țara, mai ales la sfârșitul anului 1917 și a celui următor. Foreign Office-ul adăta însă mai puțin credit

⁶⁸ *Ibidem*, p.155.

⁶⁹ *Ibidem*, p.157.

telegramelor lui Barclay, martorul situației grele a României de atunci, iar din instrucțiunile primite de acesta, la București și, apoi, la Iași, reieșea necunoașterea și neînțelegerea situației României⁷⁰.

Propaganda românească în Anglia, deși mai puțin activă decât în Franța, a reușit să formeze o opinie britanică față de revendicările naționale ale României. În acest sens, trebuie menționat rolul lui R.W. Seton Watson și W. Steed în sprijinul cauzei românești, ca și al lui A.W.A. Leeper și David Mitrany, penultimul, de altfel, fiind expert al delegației engleze la Conferința Păcii de la Paris⁷¹.

Victoriile de pe frontul românesc, din vara anului 1917, salutate de înalte personalități aliate, au avut importante consecințe de ordin general; au stăvilat una din cele mai puternice ofensive pe Frontul de Est, barând drumul inamicului spre Rusia. Potrivit aprecierilor istoricului englez Setton-Watson, „românii l-au împiedicat pe Mackensen să ocupe Odessa și pe Leopold de Bavaria, Moscova”. Drept urmare, comandamentul german a renunțat definitiv la operații ofensive pe acest front. Între Rusia și armatele Puterilor Centrale, în această zonă, continua să existe statul roman⁷².

Încheierea Păcii de la Brest-Litovsk, între Rusia sovietică și Germania (la 27 ianuarie/9 februarie 1918), urmată de pacea cu Ucraina și de ocuparea teritoriilor rusești și ucrainene de către armatele austro-germane, tăia României orice posibilitate de a mai primi ajutor din afară, sau – în caz de înfrângere – de a-și retrage armata. Orice rezistență echivala cu o catastrofă militară. În timpul tratativelor pentru încheierea păcii separate cu Rusia sovietică, urmărind să negocieze special cu România, generalul Mackensen a somat guvernul de la Iași să precizeze atitudinea politică și militară a țării. La 25 ianuarie/7 februarie 1918, Consiliul de Miniștri a luat în discuție ultimatumul german. Între opiniile contrarii – privind denunțarea armistițiului și continuarea războiului (conservatorii) și prelungirea acestuia și angajarea demersurilor pentru pace (liberalii) – generalul Averescu a lansat formula păcii separate. Guvernul Averescu, instituit la 29 ianuarie/11 februarie 1918, sprijinit de liberali, trebuia să facă față presiunilor germane și să continue negocierile în acest sens⁷³.

În cursul discuțiilor ulterioare, Puterile Centrale au făcut cunoscute condițiile – deosebit de grele – ale păcii accesibile, pe care erau dispuse s-o

⁷⁰ *Ibidem*, p.164.

⁷¹ *Ibidem*, p.168.

⁷² *România în anii primului război mondial*, vol. 2, București, 1987, pp. 433—448.

⁷³ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, pp. 380—390.

ofere României. Întâlnindu-se cu Regele, O. Czernin i le-a înfățișat cu brutalitate, în formă ultimativă. Problema a format obiectul discuției în trei consilii de coroană succesive – la 17, 18, 19 februarie/2, 3, 4 martie 1918. A fost examinată soluția retragerii regelui și a armatei pe teritoriul Rusiei, pentru a răspunde condițiilor formulate de Aliați. Deoarece germanii își sporiseră pretențiile, adăugând noi și grele condiții, s-a ajuns la necesitatea constituirii unui nou guvern, condus de Al. Marghiloman, cu convingerea că ar fi putut să discute de pe alte poziții cu reprezentanții Puterilor Centrale. Guvernul a cedat puterea noii formații conservatoare, după ce, la 5/18 martie, semnase preliminariile păcii. Alternativa rezistenței armate, apreciată drept dezastruoasă, fusese eliminată⁷⁴.

Tratatul de pace purtat de noul guvern au început la 9/22 martie și s-au prelungit până la 24 aprilie/7 mai 1918, când a fost semnată Pacea de la București, fără a se putea obține vreo concesie. Pacea de la București, veritabil dictat – pacea punică, cum pe drept a fost apreciată – a impus României condiții înrobitoare: Dobrogea era cedată inamicului; România beneficia de un culoar, care-i asigura accesul spre Marea Neagră; o importantă parte a zonei muntoase – în care se aflau masivele Ceahlău, Rarău, Parâng, Negoiu, Caraiman, Munții Vrancei – în suprafață de 5 600 km², în care se aflau 131 comune și sate, cu 724 957 locuitori, intrau în stăpânirea Austro-Ungariei; România se obliga să licențieze pe toți ofițerii străini și să sprijine trecerea trupelor Puterilor Centrale spre Odessa. Statul român trebuia să cedeze Germaniei întregul surplus de cereale. În egală măsură, Germania monopoliza șantierul naval, industria petrolului și a lemnului. Dreptul de exploatare și comercializare revenea unor societăți germane. Germania își păstra în România întregul său potențial de război. Starea de război a fost înlocuită cu starea de ocupație⁷⁵.

Ocupația militară a două treimi din teritoriul României de către Puterile Centrale, instalată încă din toamna anului 1916, a fost una din cele mai grele forme de dominație străină pe care le-a cunoscut poporul român în cursul istoriei sale. Regimul a fost terorist, iar jaful organizat în detalii. Statul major economic german (Wirtschaftstab), prin organele sale auxiliare locale, a controlat exploatarea întregului teritoriu. Au fost rechiziționate și transportate peste graniță mașinile, stocurile de produse agricole, obiecte de îmbrăcăminte. În cei doi ani cât a durat ocupația, au fost scoase din țară: 1

⁷⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, pp. 88—96.

⁷⁵ George Cipăianu, *La răscruce (toamna anului 1917—primăvara lui 1918). Marea Britanie și încheierea de către România a unei păci separate*, Oradea, 1993, pp. 90—97.

273 182 tone grâu, 495 370 tone porumb, 94 613 tone alte cereale și leguminoase, 262 592 tone de alte alimente și furaje, 36 148 tone de oleaginoase etc. Ocupanții au luat 530 345 cai, 641 617 bovine, 3 720 5980 oi, 3 560 812 porci, în afara produselor consumate de armata de ocupație și de pachetele trimise în patrie. Calculele care au în vedere distrugerile provocate de război, prezentate Comisiei reparațiilor, s-au ridicat la 17 722 307 999 franci aur⁷⁶.

Exploatarea economică a fost dublată de un aspru regim de constrângere, susținut de un aparat polițienesc bine organizat. Acestui regim i-a fost opusă o puternică mișcare de rezistență, în rândul căreia au intrat toate categoriile sociale. Așa, de pildă, în ziua de 24 ianuarie 1918 – ziua Unirii – elevii din București „au ieșit pe stradă cu cocarde tricolore pe piept“, iar la 22 octombrie/4 noiembrie 1918 a avut loc o amplă demonstrație la care au participat „poporul, intelectualii, muncitorii, femeile... cu un cuvânt toată lumea“, care a determinat introducerea stării de asediu de către autoritățile de ocupație, menită a stopa valul de manifestații populare. Intelectualitatea română din teritoriul ocupat – profesori, avocați, învățători, scriitori ș.a. – a adoptat o atitudine demnă, net anticolaboraționistă. Savantul Victor Babeș a refuzat să mai țină cursuri la Institutul de Bacteriologie sub conducerea unui profesor german. Membrii Academiei Române și profesorii universitari din București au ripostat vehement împotriva ridicării de către trupele bulgare din depozitele Bibliotecii Academiei a unor documente slave din secolele XIV-XVIII. Intelectualii din București au dejucat planurile înființării unui institut științific german și de a introduce în programa de învățământ a Universității bucureștene prelegeri, lucrări și seminarii impuse de ocupanți⁷⁷. Poliția și tribunalele create ad-hoc au întemnițat numeroși profesori, avocați, magistrați, clerici, dar și elevi și studenți. În Transilvania, la Blaj, o clasă întregă a fost interogată pentru vina de a fi citit și răspândit poezia „Vrem Ardealul“ a lui Radu Cosmin, iar tânăra Maria Puia, care a dactilografiat textul, a fost întemnițată. Totodată, zeci de mii de soldați, sublocotenenți și ofițeri din armata austro-ungară au trecut de partea armatei române sau a forțelor aliate, mulți dintre ei înrolându-se ulterior în detașamentele de voluntari. Cei surprinși în poziția de „dezertare“ au fost deferiți tribunalelor militare și executați, așa cum s-a întâmplat cu sublocotenentul Emil Rebreanu, fratele scriitorului Liviu Rebreanu. Totodată,

⁷⁶ 1918*1a* români. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. II, *Documente externe 1916—1918*, București, 1983, Doc. nr. 354

⁷⁷ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913—1947*, București, 1980, pp. 130—133.

populația din teritoriile ocupate a acordat un larg sprijin comandamentelor române, cărora le furnizau informații de interes operativ asupra dispozitivelor, efectivelor și mișcărilor trupelor inamice. Un rol important în acest sens l-a avut grupul condus de Vasile Chilian, locuitor din ținutul Vrancei, care a reușit să organizeze o rețea în care acționau țărani, preoți, învățători, salariați de la spitalul din Vidra. Grupul său a facilitat trecerea peste linia frontului a soldaților români sau aliați evadați din lagărele de prizonieri sau a celor care pierduseră legătura cu unitățile lor. Descoperit, membrii grupului, în frunte cu Vasile Chilian și soția sa Clemansa, au fost executați la 17/30 august 1917. O altă formă de rezistență a reprezentat-o ridicarea la luptă cu arma în mână împotriva dușmanului. Pe teritoriul județelor Mehedinți și Gorj, sub conducerea sublocotenentului de rezervă Victor Popescu, a acționat un grup de partizani în care au intrat și militari rămași în Oltenia după retragerea Grupului „Cerna“. Detașamente de rezistență s-au organizat în 1917-1918 și în Transilvania, Banat și Bucovina, ele având drept scop subminarea mașinii de război inamice⁷⁸.

Considerând poziția față de ocupanți și de persoana regelui, conservatorii din București s-au împărțit în două grupe: una (P.P. Carp, Lupu Costache, Virgil Arion) s-au pronunțat pentru înlocuirea regelui și în favoarea unei colaborări mai strânse cu ocupanții. Cealaltă, în jurul lui Marghiloman, care considera înlocuirea regelui Ferdinand drept fatală principiului monarhic, a adoptat o atitudine rezervată față de ocupanți. Omul politic conservator a desfășurat o largă acțiune pentru a-l împiedica pe P.P. Carp să realizeze o pace separată, prin intermediul unui plebiscit. Sciziunea a slăbit puternic rândurile Partidului Conservator⁷⁹.

Pacea de la București știrbea grav suveranitatea României, reprezentând, așa cum s-a apreciat, „un faliment al dreptului“. Regele Ferdinand a refuzat s-o sancționeze, iar reprezentanții celor patru puteri acreditați la Iași au ținut să afirme oficial, în numele guvernelor lor, că apreciau drept „nule și neavenite“ toate clauzele sale. Cu toată opoziția liberalilor, guvernul Marghiloman a dizolvat Parlamentul și a organizat noi alegeri. Noile corpuri legiuitoare, cu toate opiniile contrarii, au ratificat Pacea de la București. Regele însă a refuzat, în continuare, să sancționeze tratatul. Tendința premierului Al. Marghiloman de a-și asuma întreaga responsabilitate pentru

⁷⁸ Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial. Situația administrației, economice, politice și sociale a teritoriului românesc vremelnice ocupat 1916—1918*, București, 1981, pp. 110—118.

⁷⁹ Ștefan Pascu, *1918. Făurirea statului național unitar român*, vol. 2, București, 1983, pp. 100—103.

încheierea tratatului și eforturile de a-i discredita pe liberali (guvernul liberal a fost dat în judecată) i-au oferit lui I. I.C. Brătianu posibilitatea de a se desolidariza – pe sine și partidul său – de pacea separată și de a-și declina orice răspundere. Acest fapt și dispozițiile tratatului i-au determinat pe aliați să declare condițiile actului drept „nule și neavenite”⁸⁰.

Situația guvernului Marghiloman devenise dificilă. Căutând să amelioreze raporturile cu ocupanții și insistând în favoarea revizuirii tratatului – ale cărei clauze nu s-au putut aplica – Al. Marghiloman îl îndemna pe rege să nu semneze actul. Astfel, la 17/30 aprilie 1918, la Paris a luat ființă „Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina“, sub președinția lui Traian Vuia, apoi a doctorului Ion Cantacuzino. La Washington a fost înființată „Liga Socială Română“, din inițiativa lui Vasile Stoica, la 22 iunie/5 iulie a aceluiași an. De asemenea, au fost constituite și alte organisme de acest fel, precum: „Comitetul de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina“, în Italia, sub conducerea lui Simion Mândrescu, și „Consiliul Național al Unității Române“, la Paris, sub conducerea lui Take Ionescu. La 2/15 septembrie 1918, la New York, a avut loc Congresul popoarelor subjugate din Monarhia Habsburgică – români, cehi, slovaci, poloni, sârbi, croați, ruteni –, care a votat o moțiune, care cerea dezmembrarea acesteia⁸¹.

Evenimentele pe fronturile de operațiuni militare se precipitau în favoarea Antantei. Puterile Centrale, cu resursele epuizate, au început defensivă, care prevestea o înfrângere inevitabilă. Străpunerii frontului german pe Somme, în vara anului 1918, i-a urmat retragerea pe linia Siegfried. La 12/25 septembrie 1918, armatele Puterilor Antantei din Balcani au rupt frontul bulgar, îndreptându-se spre Sofia. Bulgaria a capitulat, semnând actul înfrângerii la Salonic, în ziua de 16/29 septembrie 1918. Târziu și fără vreo urmare, împăratul Carol I al Austro-Ungariei a lansat manifestul referitor la reorganizarea Dublei Monarhii într-o federație de șase state; Transilvania, inclusă la Ungaria, nu era cuprinsă în această combinație politică. La începutul lunii octombrie, Puterile Centrale, complet epuizate, au făcut propuneri de pace Antantei. Propunerile formulate de Mackensen pentru modificarea Tratatului de Pace cu România s-au produs prea târziu⁸².

⁸⁰ Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, București, 1979, pp. 44—48.

⁸¹ Gheorghe N. Cazan, *Anul revoluționar 1918 în Austro-Ungaria. Sfârșitul monarhiei habsburgice*, în „Revista de istorie“, nr. 11/1978, p. 2098.

⁸² Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, București, 1939, p. 18.

La 18/31 octombrie 1918, la Budapesta, s-a constituit Consiliul Național Român Central, alcătuit din șase reprezentanți ai social-democrației române și șase ai Partidului Național Român. O delegație a românilor transilvăneni solicita guvernului român trecerea grabnică a trupelor române peste Carpați, pentru a-i sprijini. În aceste condiții, guvernul Al. Marghiloman, devenit anacronic pentru români și indezirabil pentru aliați, și-a prezentat demisia, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918, fiind numit un guvern de tranziție, prezidat de generalul Constantin Coandă. Deși nu s-a putut menține prea mult timp la putere (decât până la 29 noiembrie/12 decembrie 1918), a avut răgazul să facă a doua mobilizare a armatei; la 28 octombrie/10 noiembrie 1918 trupele aliate traversau Dunărea. România reîntra astfel în război de partea Aliaților, considerând nul regimul stabilit prin Pacea de la București. Declarând război Germaniei, trupele române au intrat simultan în teritoriile românești ocupate. Legislația adoptată în timpul guvernării Marghiloman a fost anulată, iar Parlamentul dizolvat⁸³.

La mijlocul lunii noiembrie, precedate de detașamente de avangardă, cele două divizii românești înaintau spre Târgu Mureș și Reghin, în timp ce alte unități militare înaintau în sud-est, spre Brașov. În drumul lor, unitățile armatei române au întâlnit resturile armatei lui Mackensen, care se retrăgeau dezarmate și descurajate. În perspectiva evenimentelor, Marele Cartier General român a ordonat trecerea în Transilvania a unei divizii de vânători și a uneia de infanterie. Feldmareșalul Mackensen solicitase guvernului român să lase liberă retragerea unităților sale din Dobrogea și Balcani, ca urmare a trecerii trupelor aliate peste Dunăre, în zona portului Giurgiu. Ostilitățile dintre cele două mari grupări de forțe au încetat după semnarea, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, a Armistițiului de la Compiègne. La 31 octombrie/13 noiembrie s-a semnat armistițiul cu Ungaria, devenită independentă printr-un act în care se declara ruperea legăturilor de alianță cu Germania⁸⁴.

Reintrarea armatei române în război și victoria Aliaților asupra Puterilor Centrale au facilitat procesul întregirii statale, inițiat de forurile de conducere ale provinciilor istorice, aflate sub dominația directă a Monarhiei Austro-Ungare. Astfel, reorientarea politicii externe românești concepută de Ion I.C. Brătianu încă din 1903 s-a aplicată cu abilitate și multă discreție în anii premergători Primului Război Mondial, în anii neutralității mai ales, și-

⁸³ Ioan Chiper, *Atitudinea Germaniei față de problema Unirii Transilvaniei cu România (1918—1919)*, în „Revista de istorie“, nr. 11/1978, pp. 2065—2069.

⁸⁴ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1921, p. 360.

a aflat deplina legitimitate și îndreptățire. După demisia guvernului condus de generalul Constantin Coandă, a fost alcătuit un guvern prezidat de Ion I.C. Brătianu. Acesta a anunțat alegeri parlamentare pentru data de 14/27 decembrie 1918, angajându-se să înfăptuiască reforma agrară și, în general, să depună eforturi pentru desăvârșirea operei naționale pentru care România intrase în război⁸⁵.

În pofida tuturor impedimentelor interne și externe, în condițiile funcționării unui regim politic democrat-liberal și monarhic constituțional, guvernul liberal prezidat de Ion I.C. Brătianu a reușit să pregătească împlinirea dezideratului unității naționale, cu sprijinul suveranului și al altor partide și grupări politice, în primul rând al lui Take Ionescu, participant la guvernul de uniune națională din anii grei ai retragerii în Moldova. Decisivă pentru desăvârșirea unității naționale, participarea României la Primul Război Mondial a avut o importantă pondere militară, politică și diplomatică în desfășurarea operațiilor și a tratativelor politice, pe fundalul cărora a fost asigurată victoria Antantei⁸⁶.

POLITICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY OF ROMANIA IN THE FIRST WORLD
WAR
(Abstract)

Keywords: Romanian army, mobilization, Antanta, liberation, occupied territory, the peace treaty, union

Between 1914 and 1918 Bucharest's diplomacy aimed at the recognition of Romania's rights to national and state unity. The Paris Peace Forum of 1919-1920 was not in a position to create a unified Romanian state, which had already been attained by the Romanian people itself. The peace treaties did no more than recognize and record in texts of public international jurisdiction what the Romanian nation had already achieved in the months of March, November and December 1918. Far from being perfect or fair enough for all the states involved, the peace treaty systems of 1919-1923 endorsed the victory of the principles of nationalities and of national self-governing on a world-wide scale, democratically fulfilling the aspirations of several European nations, Romania's included.

⁸⁵ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918—1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, 1983, pp. 200—208.

⁸⁶ Bianu Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, tomul I, *De la mobilizare până la pacea de la București*, Cluj, 1926, pp.33-42.